

Indsatser til de mest udsatte hjemløse i Danmark

Evaluering af det danske FEAD-program

Katrine Iversen, Sigrid Trier Grønfeldt og Astrid Witt Rosenberg

*Indsatser til de mest udsatte hjemløse i Danmark
– Evaluering af det danske FEAD-program*

© VIVE og forfatterne, 2022

e-ISBN: 978-87-7582-057-3

Modelfoto: Ricky John Molloy/VIVE

Projekt: 100779

Finansiering: Socialstyrelsen

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Den Europæiske Fond for Bistand til de Socialt Dårligst Stillede (FEAD) blev lanceret i januar 2014 som et middel til at bekæmpe fattigdom og hjemløshed. Programmet er en del af EU 2020-initiativet om 'En europæisk platform mod fattigdom og social udstødelse'. I Danmark er programmet udmøntet via to ansøgningspuljer (i henholdsvis 2016 og 2019), hvor frivillige foreninger har kunnet få støtte til opsøgende aktiviteter, der medvirker til, at de mest socialt udsatte borgere opnår en mere stabil og tryk tilværelse.

Målet er, at FEAD-støttede indsatsprojekter gennem opsøgende aktiviteter kan tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark, som primært består af hjemløse med komplekse udfordringer som fx hjemløshed kombineret med stofmisbrug. Denne gruppe af særligt socialt udsatte borgere er karakteriseret ved, at de ikke i tilstrækkelig grad anvender eksisterende sociale tilbud og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Indsatserne skal tage udgangspunkt i målgruppens behov og tilrettelægges i overensstemmelse hermed. Forventningen er, at programmet fremmer socialt udsatte borgeres deltagelse i andre sociale tilbud og således styrker brobygningen mellem de forskellige eksisterende tilbud, der kan give dem varige forbedringer af deres livssituation.

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (herefter VIVE) har gennemført en evaluering af det danske program under FEAD. I evalueringen belyser VIVE, i hvilken grad fire danske FEAD-støttede projekter igennem opsøgende aktiviteter har formået at tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark og medvirket til, at de mest socialt udsatte borgere opnår en mere stabil og tryk tilværelse. Dertil undersøges det, i hvilken grad projekterne gennem en brobyggende indsats har formået at understøtte borgernes deltagelse i andre sociale tilbud, som kan bidrage til varige forbedringer af borgernes livssituation.

Evalueringen er udarbejdet af chefanalytiker Katrine Iversen, som har været projektleder for evalueringen, samt analytiker Sigrid Trier Grønfeldt og student Astrid Witt Rosenberg.

Evalueringen har været i eksternt review, og vi takker de to fagfæller for gode og konstruktive bidrag og kommentarer.

Undersøgelsen er bestilt og finansieret af Socialstyrelsen.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning	6
---------------	---

1	Indledning	14
1.1	Tidligere forskning om social udsathed	15
1.2	Evalueringsdesign	16
1.3	Læsevejledning	22

2	Projekternes formål, målgruppe og indsats	23
2.1	Hjemløse sårbare migranter i København	23
2.2	Projekt UDENFOR	25
2.3	Omsorgscenteret Svalegangen	27
2.4	Trin-for-trin tilbage til job	29

3	Match mellem projekternes tiltænkte og faktiske målgruppe	32
3.1	Hjemløse sårbare migranter i København	32
3.2	Projekt UDENFOR	35
3.3	Omsorgscenteret Svalegangen	38
3.4	Trin-for-trin tilbage til job	41

4	Fysisk lokation og covid-19 har udfordret projekterne	43
4.1	Fysisk lokation	43
4.2	Covid-19	44

5	Projekternes virkninger	46
5.1	Projekterne er lykkedes med brobygning til andre indsatser	46
5.2	Hjælp til kerneudfordringer igennem projekterne	47
5.3	Basale behov, rådgivning og brobygning til andre indsatser	55

6	Tid og helhedsorienterede indsatser er afgørende for at kunne hjælpe målgruppen	65
6.1	Tid er vigtig for løsninger og relationsarbejdet	65
6.2	Helhedsorienteret hjælp og tværsektorielt samarbejde	66

7	Konklusion	68
---	------------	----

	Litteratur	72
--	------------	----

Sammenfatning

Den Europæiske Fond for Bistand til de Socialt Dårligst Stillede (FEAD) blev lanceret i januar 2014 som et middel til at bekæmpe fattigdom og hjemløshed. Programmet er en del af EU 2020-initiativet om 'En europæisk platform mod fattigdom og social udstødelse'. Målet er, at de FEAD-støttede indsatsprojekters opsøgende aktiviteter kan tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark, som primært består af hjemløse med komplekse udfordringer som fx hjemløshed kombineret med stofmisbrug. Denne gruppe af særligt socialt udsatte borgere er karakteriseret ved, at de ikke i tilstrækkelig grad anvender eksisterende sociale tilbud og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Forventningen er, at programmet fremmer socialt udsatte borgeres deltagelse i andre sociale tilbud og således styrker brobygningen mellem de forskellige eksisterende tilbud, der kan give dem varige forbedringer af deres livssituation. Aktiviteterne under de FEAD-støttede indsatsprojekter kan således betragtes som succesfulde, hvis de bidrager til, at flere i målgruppen for aktiviteterne modtager eksisterende sociale tilbud om behandling, bolig, beskæftigelse, støtte mv.

Målgruppen for FEAD-projekterne er de mest udsatte hjemløse borgere, der opholder sig lovligt i Danmark – det kan fx være EU-migranter. Borgerne i projekterne er hjemløse, som ud over hjemløshed typisk har en eller flere store udfordringer, såsom dårlig kontakt med deres familier og (tidligere) netværk, arbejdsløshed eller meget løs tilknytning til arbejdsmarkedet, misbrug samt psykiske og somatiske lidelser. Det er med andre ord meget udsatte mennesker.

Formålet med denne afsluttende evaluering er at belyse, hvorvidt FEAD-støttede projekter via opsøgende aktiviteter eller via etablering og gennemførelse af konkrete aktiviteter i væresteder har formålet at tiltrække målgruppen af socialt isolerede og udsatte borgere til at få afklaret deres behov og dermed medvirke til, at de kan anvende andre eksisterende tilbud og på sigt forbedre deres livssituation. Fokus i evalueringen har været at besvare følgende overordnede undersøgelsesspørgsmål:

1. Hvad er projekternes formål, specifikke målgruppe og konkrete indsats/aktiviteter?
2. Er projekterne lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere?
3. Har der været udfordringer forbundet med implementeringen af projekterne, som har haft signifikant betydning for den indsats, der er leveret til borgerne?

4. I hvilket omfang fremmer projekterne socialt udsatte borgeres deltagelse i andre sociale tilbud og herunder brobygning mellem forskellige eksisterende tilbud til målgruppen?
5. Hvilke virkninger har projekterne på borgerniveau og herunder, hvilke konkrete forandringer for borgerne har projekterne bidraget til?
6. Hvilke erfaringer har projekterne gjort sig, som kan bidrage med læring til fremtidige projekter og indsatser til målgruppen?

Evalueringen af de FEAD-støttede projekter beror på en kombination af både kvantitativt og kvalitativt datamateriale, som tilsammen bidrager til at besvare ovenstående undersøgelsesspørgsmål. I nedenstående præsenteres evalueringens hovedfund i relation til de seks undersøgelsesspørgsmål.

Evalueringens hovedfund

I Danmark er FEAD-programmet udmøntet via to ansøgningspuljer (i henholdsvis 2016 og 2019), hvor frivillige foreninger kan få støtte til opsøgende aktiviteter, der medvirker til, at de mest socialt udsatte borgere opnår en mere stabil og tryk tilværelse. I alt har fire indsatsprojekter i de to ansøgningsrunder opnået støtte. I det følgende præsenteres evalueringens hovedfund for de fire FEAD-finansierede projekter relateret til hver af de seks undersøgelsesspørgsmål.

Projekternes formål, målgruppe og indsats

Med projekt **Hjemløse sårbare migranter i København** ønsker Kirkens Korshær at afhjælpe nødstedte udenlandske hjemløses dårlige leveforhold i Københavnsområdet. Målgruppen for projektet er sårbare, hjemløse migranter, der er gadesovere i København, og som har lovligt ophold, men som ikke har registrering i Danmark i form af CPR-nummer eller udlændingenummer, og som derfor har begrænset adgang til hjælp via det offentlige system i Danmark. De uregistrerede migranter lever ofte isolerede og rettighedsløst i og af gaden og kan kun i begrænset omfang gøre brug af eksisterende sociale tilbud. Hensigten med projektet er derfor gennem tilbud om tryk nattehvile, sundhedsmæssig støtte samt klar besked og information om muligheder i Danmark at bidrage til, at den enkelte bliver bedre rustet til at træffe valg for egen livssituation.

Omdrejningspunktet for projektet er at give en helhedsorienteret hjælp, der søger at nedbryde de hjemløses isolation ved at skabe trykke sociale fællesskaber og etablere rum for personlig rådgivning. Projektet har tre indsatsområder:

- Kompasset, hvor flersprogede medarbejdere yder rådgivning til sårbare migranter
- Skærmet overnatning med socialfagligt personale
- Sundhedsindsats, der skal sikre bedre adgang til sundhed.

Projekt UDENFOR fik FEAD-midler til to forskellige tilbud under samme projekt, hvoraf det ene tilbud forløber i København og det andet i Aarhus. Projektets målgruppe er dårligt stillede gadesovere, hjemløse og andre udsatte i København og Aarhus med særlige udfordringer såsom psykiske problemer, misbrugsproblemer, gæld, fattigdom, og som har ringe eller ingen tilknytning til kommunernes hjemløseindsats og oftest ingen tilknytning til det etablerede arbejdsmarked. For de to tilbud i Projekt UDENFOR – projekt 'Opsøgende arbejde og støtte til de dårligst stillede hjemløse gadesovere via café UDENFOR og via Locker Room' – er formålet at bryde borgernes isolation, ruste dem til at ændre egne livsvilkår og hjælpe dem ud af hjemløshed. I København er tilbudets formål at yde sårbare gadesovere en særlig støtte til at komme tættere på det almindelige arbejds- og samfundsliv. Derudover ønsker projektet at forbedre levevilkårene for særligt sårbare og udsatte udenlandske og danske hjemløse via fællesskabsskabende aktiviteter, relationsarbejde og en skadesreducerende indsats. I Aarhus-delen af Projekt UDENFOR er formålet at skabe bæredygtige levestrukturer, stærke sociale relationer og alternative boligformer. Formålet er at give hjemløse borgere i Aarhusområdet mulighed for at træde ind i et arbejdsfællesskab – enten ved at træde til i Café UDENFOR eller i projektets værksted – hvorigennem borgerne får mulighed for at tage ansvar for deres egen tilværelse, bidrage til fællesskabet og på sigt bygge deres egen bolig.

Målgruppen for Omsorgscenteret Svalegangen er udsatte hjemløse i Region Syddanmark, der efter akut somatisk eller psykisk sygdom har behov for pleje, restitution og støtte. Målgruppen rummer både reelt og funktionelt hjemløse personer, som er over 18 år og har lovligt ophold i Danmark. Forskning viser, at hjemløse i gennemsnit har 13,7 sygdomme, og at sygdomsbilledet ofte er komplekst og kendetegnet ved multisygdomme – somatiske såvel som psykiske (Pedersen, 2018). Det komplekse sygdomsbillede slider hårdt på den enkelte hjemløse, der i forvejen har svære livsbetingelser. Mange hjemløse kommer ydermere sent i behandling, fordi de har ignoreret sygdomssymptomer, undladt at opsøge sundhedsvæsenet og komme i behandling for deres helbredsproblemer, før det er blevet akut. Formålet med Omsorgscenteret Svalegangen er under opholdet at dække borgernes basale behov, at sikre borgerne et trygt og sikkert miljø, at borgerne modtager social støtte og får mulighed for at restituere og have tid til at reflektere over egen livssituation. Om-

sorgscenteret Svalegangen består af fem sengepladser og kan tilbyde hjemløse et ophold på op til 14 dage samt et psykosocialt efterværn. Forløbet for den enkelte borger består af tre faser:

- Somatisk pleje og restitution
- Rådgivning, medmenneskelig støtte og fællesskab
- Psykosocialt efterværn.

Målgruppen for projekt **Trin-for-trin tilbage til job** udgøres af de mest udsatte hjemløse personer med lovligt ophold i Danmark, der lever på kanten af samfundet, og som ikke drager nytte af samfundets almindelige tilbud. Målgruppen har typisk et eller flere tunge sociale problemer som fx misbrug af alkohol og stoffer, psykiatriske diagnoser, generelt ringe sundhedstilstand, svær ensomhed og manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. Formålet med projekt Trin-for-trin tilbage til job er ved brug af opsøgende gadeplansarbejdere, sociale indsatser og rådgivning at sikre de mest udsatte hjemløse personer en mere stabil, sund og tryk tilværelse med bedre mulighed for at anvende eksisterende sociale tilbud samt bedre mulighed for at komme ind på arbejdsmarkedet, så der opnås varige forbedringer i deres livssituation. Projektets tilgang er struktureret i tre trin:

- TRIN 1: Gennem opsøgende arbejde at opnå kontakt med de mest sårbare hjemløse med udgangspunkt i Frelsens Hærs værested Pakhuset.
- TRIN 2: At yde grundlæggende socialt arbejde i Pakhuset, således at de borgere, der besøger værestedet, motiveres til at modtage grundlæggende rådgivning, få information om hygiejne, deltage i den ugentlige sundhedsklinik, få mulighed for at bytte tøj samt bryde isolationen gennem gensidig støtte.
- TRIN 3: Fra gruppen af borgere, der besøger Pakhuset, at udvælge en specifik gruppe på 180 borgere til et resocialiseringsprogram (Tilbage til job). Programmet består af en række aktiviteter, såsom kurser, overnatning, rådgivning mv., som gør det muligt for den hjemløse at stabilisere og forbedre sin situation og at finde et job.

Match mellem projekternes tiltænkte og faktiske målgruppe

Den overordnede målgruppe for FEAD-projekterne er de mest udsatte hjemløse borgere, der opholder sig lovligt i Danmark. Overordnet set efterlever alle de fire FEAD-finansierede projekter dette kriterie. For alle projekterne er det endvidere vurderingen, at der er overensstemmelse mellem de i projekterne skitserede karakteristika ved de oprindeligt tiltænkte målgrupper for projekterne og de målgrupper, man har været i kontakt med i regi af projekterne. Alle projekterne er således lykkedes med at tiltrække de relevante målgrupper af borgere.

Fysisk lokation og covid-19 har udfordret projekterne

De enkelte projekter har alle oplevet større og mindre udfordringer i implementeringen og leveringen af indsatserne. I evalueringen skitseres dog alene de udfordringer, der har eller har haft signifikant betydning for den indsats, der leveres til borgerne.

I to projekter har man indledningsvist i projektperioden oplevet udfordringer med den fysiske lokation for indsatsen. Dette gælder både projektet Hjemløse sårbare migranter i København og Omsorgscenteret Svalegangen. Udgangspunktet for projekt Hjemløse sårbare migranter i København var at skabe et samlet hus til indsatsen – dvs. at samle den rådgivende funktion, varimestuen og overnatningsmuligheden. Det lykkedes dog ikke i første omgang, hvilket betød, at de tre indsatser i projektet i den første runde af udmåling af FEAD-midler blev løsere koblet til hinanden end oprindeligt tiltænkt. Projektet opnåede dog tilladelse til at åbne varimestuen for overnatning i 2019 og har således fungeret som tiltænkt i anden projektperiode. Også Røde Kors' projekt med etablering af Omsorgscenteret Svalegangen for hjemløse i Region Syddanmark var indledningsvist i projektperioden udfordret af store vanskeligheder med at finde en fysisk lokation til omsorgscenteret. I foråret 2020 lykkedes det dog Røde Kors at finde en kommune, der ville huse projektet, og 1. juli 2020 overtog projektet et lejemål i Middelfart Kommune. Konsekvensen af udfordringerne med at finde de fysiske rammer til omsorgscenteret har været, at Omsorgscenteret Svalegangen først blev åbnet for borgerne den 15. september 2020.

For alle tre projekter i anden projektperiode har covid-19 skabt udfordringer. Alle tre projekter oplevede et fald i rekrutteringsgrundlaget af borgere. På Omsorgscenteret Svalegangen oplevede man, at der har været færre borgere i målgruppen indlagt på hospitalerne, og personalet på akutafdelingerne har oplevet, at borgere i perioder har holdt sig væk fra hospitalerne. Konsekvensen for projektet har været, at der har været færre borgere indskrevet på Omsorgscenteret Svalegangen, end der har været kapacitet til. I projekt Hjemløse

sårbare migranter i København og Trin-for-trin tilbage til job oplevede man ligeledes et fald i rekrutteringsgrundlaget. Den primære forklaring på dette er formentlig, at de lukkede landegrænser rundt omkring i Europa har bevirket, at der i perioder har været stor nedgang i antallet af migranter, der er ankommet til Danmark, hvorfor projekternes rekrutteringsgrundlag har været væsentligt mindre end oprindeligt forventet. Oplevelsen har endvidere været, at en del af de mere ressourcestærke migranter som følge af covid-19-nedlukningerne i Danmark er rejst hjem. Mange af de tilbageværende borgere har derfor været de mest sårbare og udsatte borgere i målgruppen, og borgere med psykisk sygdom og misbrug har udgjort en større del af den samlede målgruppe.

Projekterne lykkes med brobygning til andre indsatser

Målet med de FEAD-støttede projekter er, at projekterne igennem opsøgende aktiviteter kan tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark. Denne gruppe af særligt socialt udsatte borgere er karakteriseret ved, at de ikke i tilstrækkelig grad anvender eksisterende sociale tilbud og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Den overordnede hensigt med FEAD-programmet er således at fremme socialt udsatte borgeres deltagelse i sociale tilbud og styrke brobygningen mellem forskellige eksisterende tilbud, der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation. Overordnet set er det målet, at 35 % af borgerne i de FEAD-støttede projekter efterfølgende deltager i andre indsatser, der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation. Data fra projekternes statusnotater viser, at alle de fire FEAD-støttede projekter, ifølge deres egne bedste skøn, efterlever målet om, at 35 % af borgerne efter deltagelse i FEAD-projekterne deltager i andre projekter.

Borgerne oplever at få hjælp til deres kerneudfordringer igennem projekterne

Projekternes målgrupper er overlappende på den måde, at alle borgere er socialt udsatte i det danske system og ofte har flere belastende livsomstændigheder, der præger tilværelsen. Dog er målgrupperne også forskellige på den måde, at fx migrantpopulationen oplever andre grundlæggende rettighedsproblematikker i relation til at kunne arbejde og opholde sig i landet end de etnisk danske hjemløse.

På Omsorgscenteret Svalegangen relaterer borgernes udfordringer sig primært til det at være hjemløs, at have fysiske, psykiske og/eller somatiske udfordringer samt eventuelt udfordringer med misbrug. Borgerne på Omsorgscenteret Svalegangen oplever, at omsorgscenteret er et rart og trygt sted at være, fordi personalet ser de mennesker, der kommer dér, som de mennesker, de er. Den ene borger beskriver også, at en stor hjælp fra projektet har været, at projektet brobygger til andre indsatser, fx hjemkommunen, egen læge m.fl.,

og at projektet tilbyder transport til og fra aftaler til fx læge eller kontaktpersoner i kommunen. Begge de interviewede borgere blev efter opholdet hjulpet videre til en indskrivning på forsorgshjem, og begge borgere er efter en periode dér kommet i egen bolig.

I projekt UDENFOR fortæller borgerne om forskellige udfordringer, der både knytter sig til projektet og deres situation som socialt udsatte i perioden. Af udfordringer relateret til deres livssituation nævner en af borgerne fx, at det som socialt udsat i Danmark er svært at navigere i systemet, og at det kræver mange ressourcer, selvom man får meget hjælp. Borgerne i projekt UDENFOR giver udtryk for, at de oplever, at projektet hjælper med at skabe stabilitet og fællesskab. En af borgerne beskriver projektet som et "*opsamlingssted*" – forstået som et sted, der kan hjælpe en "*op*" igen. Hertil fortæller en anden borger, at han igennem projektet har fået mulighed for at tænke over og drømme om fremtidige uddannelsesmuligheder. En af borgerne nævner også, at projektet tilbyder et sted at bo, som man har lyst til at blive i, fordi man selv har været med til at skabe det.

Karakteristisk for de borgere, der benytter sig af projekt Hjemløse sårbare migranter i København eller Trin-for-trin tilbage til job, er, at mange af dem, ud over at være hjemløse migranter, også er gadesovere. Flere af borgerne nævner, at det at være gadesover i sig selv er den største udfordring, fordi de aldrig ved, hvor de skal sove om natten. Som hjemløs migrant i Danmark er det svært at finde et sted at sove indenfor, fordi de oftest er flere om buddet, end der er plads til på de væresteder, hvor de som migranter må opholde sig. For mange af borgerne er det også en stor udfordring at navigere i det danske system, særligt når man ikke taler engelsk eller dansk. Sprogbarrieren gør det samtidig svært for borgerne at finde et arbejde, da der ikke er mange arbejdsgivere, der vil ansætte dem, hvis de ikke kan engelsk eller dansk. I forhold til det at finde arbejde ligger der også en udfordring med registrering af CPR-nummer. Det ikke at have et CPR-nummer er et stort benspænd, da mange arbejdsgivere kræver, at man har et CPR-nummer, for at man kan blive ansat, men for at kunne søge om et CPR-nummer kræver det en arbejdskontrakt på et vist antal timer. Borgerne oplever, at det kan være svært at finde et arbejde med tilstrækkeligt antal timer, hvis man hverken har et CPR-nummer eller taler dansk eller engelsk. Både i projekt Hjemløse sårbare migranter i København og projekt Trin-for-trin tilbage til job beskriver flere af borgerne, at projekterne hjælper med at få opfyldt basale behov som fx et sted at sove indenfor om natten, et sted, hvor man kan hvile og opholde sig i dagtimerne, mulighed for at få opbevaret sine ting i et skab samt mulighed for at soigne sig, drikke en kop kaffe og få en god snak med personalet. For nogle borgere i projekt Hjemløse Sårbare migranter i København har alene det at have fundet frem til projektet og derved fået et trygt sted at overnatte været en betydningsfuld forandring, mens den mest betydningsfulde forandring for andre har været at

få et job. For de borgere, der gerne vil finde et arbejde i Danmark, er det borgernes oplevelse, at de i projekterne har fået hjælp til at få deres papirer bragt i orden, hvilket inkluderer, at de har fået CPR-nummer, sygesikringsbevis, bankkonto og NemID. Derudover fortæller de, at de har fået hjælp til og rådgivning i forhold til jobsøgning og jobkontakt, hvilket de oplever bidrager positivt til deres situation.

Tid og helhedsorienterede indsatser er afgørende for at kunne hjælpe målgruppen

Tid beskrives som en helt central faktor i flere af projekterne i forhold til at kunne yde støtte til målgruppen og være med til at skabe forandring hos borgerne. Tid handler om at have mere eller længere tid med borgerne for at kunne hjælpe dem over en længere periode og om at følge støtten til dørs, som det fx gør sig gældende i projekt Trin-for-trin tilbage til job, hvor de 10 uger nogle gange opleves utilstrækkeligt i forhold til at kunne nå i mål med både at finde job og få alle borgernes papirer på plads. Både i projekt Trin-for-trin tilbage til job og i projekt Hjemløse sårbare migranter i København italesættes tid også som en afgørende faktor for at lykkes med relationsarbejdet i forhold til at opbygge tillid til og tryghed for borgerne. Her fortæller medarbejderne, at det at skabe et trygt forandringsrum, hvor borgerne tør bede om hjælp og deltage i det sociale fælleskab, kræver tid. Især fordi målgruppen ikke nødvendigvis har tillid eller føler sig trygge fra starten. Relationsopbygningen kræver tid og tålmodighed, ligesom det kræver tid og tålmodighed at lykkes med papirarbejdet.

Et andet centralt læringsperspektiv i flere af projekterne er fordelene ved og behovet for at tilbyde helhedsorienterede indsatser, der trækker på eller brobygger til andre aktører eller sektorer, der kan understøtte målgruppens problematikker på forskellig vis. Alle FEAD-projekternes målgrupper er borgere, der i kraft af deres hjemløshedssituation og forskellige belastende livsomstændigheder er socialt og økonomisk udsatte, samtidig med at mange af dem har psykiske og somatiske helbredsrelaterede problematikker, de behøver hjælp til. Mange af borgerne har behov for skadesreducerende støtte eller behandling, hvilket kræver, at tilbuddet har et helhedsorienteret fokus på borgernes fysiske og mentale sundhed eller kan samarbejde med andre aktører, der kan yde støtten hertil. Mange af borgerne har behov for hjælp til fx at mindske et højt stressniveau eller behandle fysiske skader eller ubehag, hvilket kan være første skridt, førend borgeren er parat til at modtage hjælp med henblik på at skabe positive vedvarende forandringer i tilværelsen.

1 Indledning

Den Europæiske Fond for Bistand til de Socialt Dårligst Stillede (FEAD) blev lanceret i januar 2014 som et middel til at bekæmpe fattigdom og hjemløshed. Programmet er en del af EU 2020-initiativet om 'En europæisk platform mod fattigdom og social udstødelse'. I Danmark er programmet udmøntet via to ansøgningspuljer (i henholdsvis 2016 og 2019), hvor frivillige foreninger kan få støtte til opsøgende aktiviteter, der medvirker til, at de mest socialt udsatte borgere opnår en mere stabil og tryk tilværelse. I alt har fire indsatsprojekter over de to ansøgningsrunder opnået støtte.

Målet er, at de FEAD-støttede indsatsprojekters opsøgende aktiviteter kan tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark, som primært består af hjemløse med komplekse udfordringer som fx hjemløshed kombineret med stofmisbrug. Denne gruppe af særligt socialt udsatte borgere er karakteriseret ved, at de ikke i tilstrækkelig grad anvender eksisterende sociale tilbud og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Indsatserne skal tage udgangspunkt i målgruppens behov og tilrettelægges i overensstemmelse hermed.

Målgruppen for FEAD-projekterne er de mest udsatte hjemløse borgere, der opholder sig lovligt i Danmark. Borgerne i projekterne er hjemløse og har derudover typisk en eller flere store udfordringer, såsom dårlig kontakt med deres familier og (tidligere) netværk, arbejdsløshed eller meget løs tilknytning til arbejdsmarkedet, misbrug samt psykiske og somatiske lidelser. Det er med andre ord meget udsatte mennesker.

Forventningen er, at programmet fremmer socialt udsatte borgeres deltagelse i andre sociale tilbud og styrker således brobygningen mellem de forskellige eksisterende tilbud, der kan give dem varige forbedringer af deres livssituation. Aktiviteterne under de FEAD-støttede indsatsprojekter kan således betragtes som succesfulde, hvis de bidrager til, at flere i målgruppen for aktiviteterne modtager eksisterende sociale tilbud om behandling, bolig, beskæftigelse, støtte mv. På baggrund af tidligere lignende initiativer er den forventede succesrate for andele af særligt udsatte borgere fra et FEAD-støttet indsatsprojekt, som efterfølgende deltager i andre indsatser, sat til 35 %.

1.1 Tidligere forskning om social udsathed

Social udsathed er i forskningslitteraturen defineret som en karakteristik af borgere, som har helt eller delvist begrænsede deltagelsesmuligheder på forskellige områder af samfundslivet (Atkinson et al., 2002; Levitas, 2006). Social udsathed er dermed et multidimensionelt fænomen, som opstår i samspillet mellem forskellige sociale og helbredsmaessige problemer (Benjaminsen & Andrade, 2015). Det multidimensionelle aspekt ved socialt udsathed betyder, at det er vanskeligt at opstille faste kriterier for, hvornår en borger er socialt udsat. I stedet er der tale om et kontinuum mellem grader af udsathed, hvor en borger oplever problemer på forskellige livsområder, som kan akkumulere til større problematikker. Eksempelvis, at økonomiske problemer akkumulerer til alkoholproblemer, skilsmisse og selvmord (Andrade, 2014).

Tidligere dansk forskning viser, at socialt udsatte borgere udgør en meget heterogen befolkningsgruppe af personer karakteriseret ved forskellige grader af økonomiske problemer, hjemløshed, alkohol- og stofmisbrug samt psykiske problemer (Larsen, 2009; Pedersen et al., 2009; Lindhardt & Nyboe, 2013). Eksempelvis finder SFI-undersøgelsen *Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark*, som er en registerbaseret kortlægning af socialt udsatte, at henholdsvis 14 % og 10 % af alle danske voksne mænd og kvinder på et tidspunkt i deres liv har oplevet enten alvorlig psykisk sygdom, misbrug, hjemløshed eller fængselsophold. Undersøgelsen konkluderer, at om end der er en overhyppighed af social udsathed blandt unge fra lavuddannede familier og fra familier, hvor også forældrene har psykiske og sociale problemer, er der en betydelig variation i familiebaggrunden blandt de udsatte unge. Især peger undersøgelsen på, at psykiske problemer kan være en katalysator for en nedadgående spiral af stadig flere problemer. Mens undersøgelsen endvidere finder, at størstedelen af disse udsatte borgere – på forskellig vis – lykkes med at overkomme deres problemer, befinder omkring en halv procent af den voksne befolkning sig i en permanent tilstand af socialt udsathed med multiple komplekse problemer (Benjaminsen et al., 2016, kap. 8).

I hjemløsetællingerne er det dokumenteret, at en stigende andel af de danske hjemløse har komplekse støttebehov (se fx Benjaminsen & Lauritzen, 2015). Eksempelvis har næsten 4 ud af 5 hjemløse en psykisk sygdom, misbrug eller begge dele, og særligt er der en stigende andel med psykisk sygdom blandt de hjemløse. Samtidig har kun en tredjedel af de hjemløse borgere en bostøttemedarbejder eller en støttekontaktperson tilknyttet, og blot en fjerdedel har en kommunal handleplan. Både international forskning og resultaterne fra den danske Hjemløsestrategi viser, at for at sikre den mest optimale hjælp til hjemløse er det afgørende så tidligt som muligt at etablere en permanent boligløsning (Benjaminsen, 2013; Benjaminsen et al., 2009). Forskerne bag hjemløsetællingerne finder det derfor problematisk, at mange hjemløse borgere endnu

ikke er skrevet op til en bolig eller et botilbud eller har en bostøttemedarbejder tilknyttet (Benjaminsen & Lauritzen, 2015, s. 11; se også Andersen et al., 2016), hvilket understreger udfordringen med at bygge bro til det eksisterende støtte- og behandlingssystem for de mest udsatte hjemløse borgere.

En væsentlig problematik hos socialt udsatte borgere i Danmark er følelsen af at være holdt uden for samfundet, og mange udsatte savner mening i forhold til de ting, de foretager sig i livet (Davidsen et al., 2013; Zöllner, 2006). En ny undersøgelse fra SFI (pr. 1/7-2017 VIVE), kaldet *Fællesskabsmålingen* (Benjaminsen et al., 2017), viser, at blandt de socialt udsatte borgere har 4 ud af 5 følt sig ensomme, og 2 ud af 5 har ikke følt, at livet er værd at leve. Undersøgelsen finder videre, at en markant andel af gruppen af socialt udsatte udtrykker ønske om, at de har brug for støtte og hjælp til deres sociale og helbreds-mæssige problemer, men at mange af dem ikke oplever at modtage den hjælp, de har behov for. Eksempelvis oplever over halvdelen af de socialt udsatte, at de kun i mindre grad eller slet ikke modtager hjælp til psykiske problemer. Endvidere udtrykker tre fjerdedele af de socialt udsatte et behov for at deltage i aktiviteter, hvor de kan møde andre mennesker. Undersøgelsen konkluderer derfor, at størstedelen af de socialt udsatte borgere i Danmark – trods deres komplekse problemstillinger – har et ønske og et potentiale for social deltagelse.

Indsigterne fra tidligere forskning peger med andre ord på et behov for yderligere viden om, hvilke grupper af socialt udsatte borgere der ikke i tilstrækkelig grad kan anvende de eksisterende sociale tilbud og derfor ikke modtager den nødvendige hjælp og støtte til at forbedre deres livssituation. Det er ligeledes vigtigt, at der er fokus på metoder, der kan bygge bro mellem de svageste og mest isolerede borgere og allerede eksisterende indsatser. Det kan blandt andet ske via opsøgende aktiviteter og via aktiviteter i væresteder.

1.2 Evalueringsdesign

Det overordnede formål med evalueringen er at identificere, hvorvidt de FEAD-støttede projekter via opsøgende aktiviteter eller via etablering og gennemførelse af konkrete aktiviteter i væresteder mv. formår at tiltrække den relevante målgruppe af udsatte borgere, at afklare og hjælpe borgerne med konkrete behov samt at medvirke til at bygge bro til, at borgerne kan anvende andre eksisterende tilbud, som på sigt kan forbedre deres livssituation. Fokus i evalueringen er således at besvare følgende overordnede undersøgelses-spørgsmål:

1. Hvad er projekternes formål, specifikke målgruppe og konkrete indsats/aktiviteter?

2. Er projekterne lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere?
3. Har der været udfordringer forbundet med implementeringen af projekterne som har haft signifikant betydning for den indsats, der er leveret til borgerne?
4. I hvilket omfang fremmer projekterne socialt udsatte borgeres deltagelse i andre sociale tilbud og herunder brobygning mellem forskellige eksisterende tilbud til målgruppen?
5. Hvilke virkninger har projekterne på borgerniveau og herunder, hvilke konkrete forandringer for borgerne har projekterne bidraget til?
6. Hvilke erfaringer har projekterne gjort sig, som kan bidrage med læring til fremtidige projekter og indsatser til målgruppen?

Evalueringen af de FEAD-støttede projekter beror på en kombination af både kvantitativt og kvalitativt datamateriale, som tilsammen bidrager til at besvare ovenstående undersøgelsesspørgsmål. I dette afsnit redegøres for den kvalitative og kvantitative dataindsamling i forbindelse med evalueringen.

1.2.1 Kvantitativ dataindsamling

Udgangspunktet for den kvantitative dataindsamling er de halvårslige statusrapporter, som projekterne indrapporterer til Socialstyrelsen. Statusrapporterne indeholder en optælling af borgere i indsatsen og en registrering af borgernes individuelle karakteristika i form af borgernes sociodemografiske karakteristika (fx køn, alder og opholdstilladelse), samt hvorvidt borgerne har udfordringer med hjemløshed, misbrug, psykiske lidelser og funktionsnedsættelser.

Erfaringen fra 1. runde var, at forskelle i registreringspraksis udfordrede datakvaliteten i statusrapporterne. Dette er i anden runde forsøgt imødekommet ved, at VIVE i samtaler med projektlederne for de tre FEAD-støttede projekter har drøftet projekternes dataregistreringspraksis og forbedringspotentialer i denne. Vurderingen på den baggrund er, at projekterne i anden runde overordnet set har tilrettelagt en god dataregistreringspraksis, som kan understøtte indsamlingen af valide data i projekterne. I nedenstående Tabel 1.1 ses en samlet oversigt over statusrapporter, de fire projekter har udarbejdet i den samlede projektperiode.

Tabel 1.1 Oversigt over udarbejdede statusnotater i FEAD-projekterne

Projekt	2016 (2)	2017 (1)	2017 (2)	2018 (1)	2018 (2)	2019 (1)	2019 (2)	2020 (1)	2020 (2)	2021 (1)	2021 (2)
<i>Hjemløse sårbare migranter i København</i>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Projekt UDENFOR	X	X	X	X	X	X					
<i>Trin-for-trin tilbage til job</i>							X	X	X	X	X
<i>Omsorgscenteret Svalegangen</i>							X	X	X	X	X

Kilde: Opgørelse over projekternes halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen.

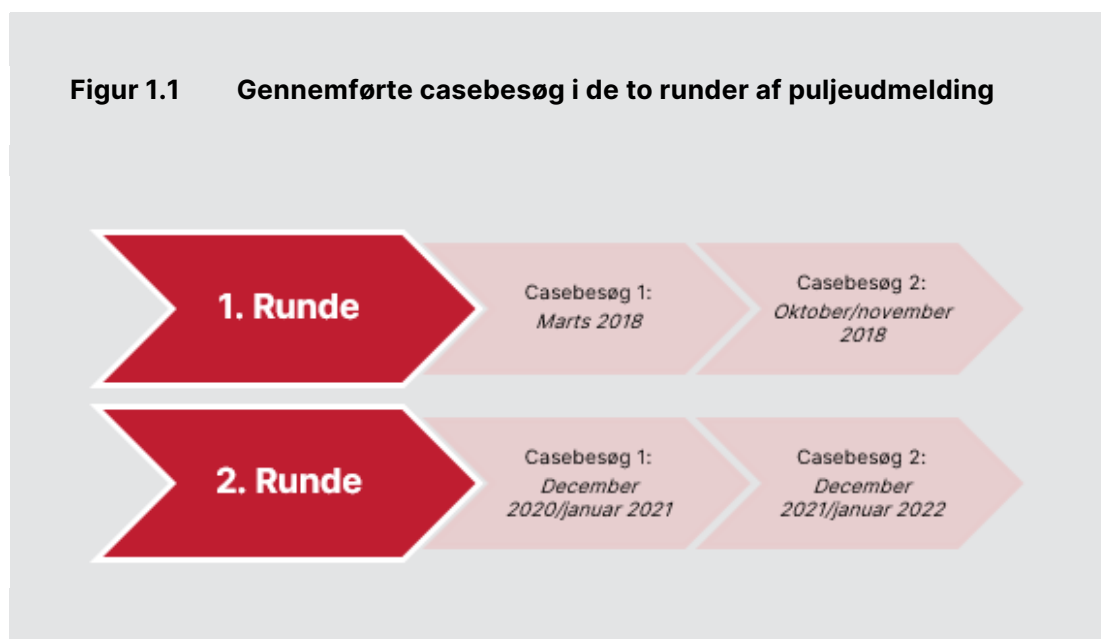
Note: Den røde linje markerer overgangen fra første projektperiode, hvor to projekter modtog FEAD-midler, og anden projektperiode, hvor tre projekter modtog FEAD-midler.

Data om borgerne er i statusrapporterne opgjort i aggregeret form, hvilket betyder, at det ikke er muligt at udarbejde mere detaljerede bivariate statistiske analyser af materialet. De kvantitative data anvendes derfor primært til en overordnet kortlægning af, hvor mange unikke borgere der har benyttet sig af projekterne, og i hvilket omfang borgerne efterfølgende anvender andre indsatser.

På tværs af de fire projekter har det været forholdsvist uproblematisk at indsamle data om de borgere, der deltager i projekterne, mens de deltager i projekterne. For alle projekterne har det dog været en udfordring at tilegne sig præcise oplysninger om, hvilke indsatser borgerne har gjort brug af før deltagelse i de FEAD-støttede projekter, og de indsatser borgerne gør brug af efter deltagelse i projekterne. Tilsvarende har det været vanskeligt at følge virkningen af indsatsen på længere sigt, idet projekterne i mange tilfælde ikke er i kontakt med borgerne, når de ophører i indsatsen. Dette har medført udfordringer i forhold til at afdække, om borgernes deltagelse i de pågældende indsatser er brobyggende i forhold til borgernes deltagelse i andre indsatser, hvilket er et af de formulerede mål fra bevillingshaver i forhold til udmåling af projektmidlerne. Indsamling af viden om borgernes deltagelse i andre projekter er søgt imødekommet i de kvalitative interviews med borgere i forbindelse med casebesøgene i de enkelte projekter.

1.2.2 Kvalitativ dataindsamling

Evalueringen er baseret på interviewdata indsamlet af VIVE ad to omgange i runde 1 og ad to omgange i runde 2.

Oprindeligt var det hensigten at gennemføre interviews med ledere, medarbejdere, frivillige og borgere i forbindelse med fysiske casebesøg i de fire projekter. Som følge af covid-19-epidemien og nedlukning i Danmark blev den oprindelige planlægning dog udfordret. Casebesøget i projekt Trin-for-trin tilbage til job forløb planmæssigt i starten af december måned 2020, men gennemførelsen af casebesøgene i projekt Omsorgscenteret Svalegangen og projekt Hjemløse sårbare migranter i København blev udfordret af nedlukning i Danmark. Da hjemløse er en meget sårbar gruppe også sundhedsmæssigt, var der blandt projekternes projektledere udbredt enighed om, at det ville være for risikabelt at lade VIVE komme på fysiske besøg. Efter aftale med projekternes projektledere og projektlederne i Socialstyrelsen blev casebesøgene omlagt til virtuelle- eller telefoninterview.

For dataindsamlingen blev konsekvensen, at det i forbindelse med den kvalitative dataindsamling i foråret 2021 ikke var muligt at gennemføre borgerinterview. Vurderingen var, at det ikke var muligt at gennemføre interview over telefon eller virtuelt med en sårbar borgergruppe, der sjældent har adgang til telefon eller computer, og som i nogle tilfælde kun begrænset mestrer det danske sprog eller engelsk. Dertil kommer, at det er en borgergruppe, som kan have bekymring i forhold til kontakt til de danske myndigheder, hvorfor interview med borgerne om deres individuelle udfordringer og oplevelser kræver et

trygt rum og relationsopbygning gennem fysisk tilstedeværelse. I projekt Om-sorgscenteret Svalegangen og projekt Hjemløse sårbare migranter i København har det derfor ikke været muligt at belyse borgerperspektivet på projekterne i første del af projektperioden, og VIVE har derfor haft særligt fokus på borgerperspektivet i anden del af projektperioden og i forbindelse med udarbejdelsen af den afsluttende rapport i foråret 2022.

I nedenstående Tabel 1.2 vises et samlet overblik over gennemførte interviews i de fire projekter i de to puljeudmeldingsrunder.

Tabel 1.2 Oversigt over gennemførte interviews i de samlede projektperiode

	1. runde puljeudmelding		2. runde puljeudmelding		I alt
	Første casebesøg	Andet casebesøg	Første casebesøg	Andet casebesøg	På tværs af casebesøg
Hjemløse sårbare migranter i København					
Leder	1	2	2	2	7
Medarbejdere	4	2	5	4	15
Borgere	6	3	0	2	11
Frivillige	0	1	2	1	4
I alt	11	8	9	9	37
Projekt UDENFOR					
Leder	2	2			4
Medarbejdere	5	2			7
Borgere	2	2			4
Frivillige	1	0			1
Praktikanter	2	0			2
I alt	12	6			18
Trin-for-Trin tilbage til job					
Leder			1	1	2
Medarbejdere			4	4	8
Borgere			5	6	11
Frivillige*			0	0	0

	1. runde puljeudmelding	2. runde puljeudmelding	I alt
I alt	10	11	21
Omsorgscenteret Svalegangen			
Leder	1	1	2
Medarbejdere	2	1	3
Borgere	0	2	2
Frivillige	1	1	2
I alt	4	5	9
I alt	23	14	23
		25	85

Anm.: *Der anvendes ikke frivillige i projektet.

Kilde: Opgørelse over interviews gennemført af VIVE.

Som det fremgår af ovenstående er der gennemført to casebesøg i hvert af projekterne i hver af de to runder at udmåling af midler. På casebesøgene i hvert af projekterne har VIVE gennemført interviews med ledere, medarbejdere og frivillige samt i videst muligt omfang borgerne. Alle interviewene er i udgangspunktet baseret på en semistruktureret interviewguide. Den kvalitative dataindsamling supplerer den kvantitative dataindsamling ved at identificere og inkludere emner i undersøgelsen, som ikke på forhånd er identificeret og derfor ikke medtaget i den kvantitative dataindsamling. Et fokusområde i interviewene med lederne af projekterne var belyse implementeringen af indsatserne, at identificere eventuelle strukturelle barrierer for projekterne samt eventuelle forslag til forbedringsmuligheder både i det pågældende projekt og fremtidige projekter. Det er den samme leder/de samme ledergrupper, der er interviewet ved både første og andet casebesøg. På begge casebesøg i alle projekterne har omdrejningspunktet for interviewene med medarbejdere og frivillige været at tilvejebringe viden om deres konkrete daglige arbejde med borgerne, deres fremtidsudsigter for projekterne samt medarbejdernes og de frivilliges oplevelse af projektets virkning for borgerne. Der er på tværs af de fire projekter delvist sammenfald mellem de medarbejdere, der er interviewet på første og andet casebesøg. Dette som følge af, at der i nogle af projekterne er tale om en mindre medarbejdergruppe, eller fordi medarbejderne, givet deres specifikke kompetencer, har varetaget opgaver med stor relevans for projektet. Der er gennemført relativt færre interviews med frivillige, da der i flere af indsatserne er relativt få frivillige tilknyttet, eller fordi de frivillige indgår i en relativt mindre del af indsatsen. For alle projekterne gælder det, at det er forskellige frivillige, der er interviewet ved henholdsvis første og andet casebesøg. De borgerinterview, det var muligt at gennemføre, havde fokus på at opnå indsigt i de borgeroplevede virkninger af projekterne. Borgerne er derfor

spurgt til, hvilke udfordringer og behov borgerne oplever, hvilken hjælp borgerne har oplevet at modtage gennem projekterne, samt hvilke forandringer i borgernes liv projekterne har bidraget til. Samlet set er der i den samlede projektperiode og på tværs af de fire projekter gennemført 28 borgerinterviews, og der er ikke gengangere mellem borgere, der er interviewet ved henholdsvis første og andet casebesøg. Interviewene med medarbejdere og ledere havde typisk en varighed på 30-40 minutter, interviewene med frivillige havde typisk en varighed på 20-30 minutter, mens interviewene med borgerne havde en varighed på 10-30 minutter.

1.3 Læsevejledning

I det følgende **kapitel 2** præsenteres de fire projekter, som har modtaget FEAD-midler i forbindelse med de to runder af udmåling af projektmidler. Herunder præsenteres projekternes formål, specifikke målgruppe samt konkrete indsatser og aktiviteter.

I **kapitel 3** belyses det, hvorvidt projekterne er lykkedes med at tiltrække den tiltænkte målgruppe af borgere, samt hvorvidt projekterne har opnået deres oprindeligt formulerede måltal for antal borgerkontakter i projektet.

I **kapitel 4** skitseres de faktorer, som indledningsvist eller løbende har haft signifikant betydning for implementeringen af de fire FEAD-støttede projekter, og dermed den indsats, der er leveret til borgerne.

I **kapitel 5** belyses det, i hvilket omfang projekterne bidrager til at fremme borgernes deltagelse i andre sociale indsatser og dermed brobygge til andre eksisterende tilbud til målgruppen. I Kapitel 5 belyses også, hvilke virkninger projekterne har haft på borgerniveau og herunder, hvilke konkrete forandringer for borgerne projekterne har bidraget til.

Slutteligt præsenteres i **kapitel 6** de erfaringer, som projekterne har gjort sig, og som kan bidrage med læring til fremtidige projekter og indsatser til målgruppen.

2 Projekternes formål, målgruppe og indsats

I det følgende præsenteres de fire projekter, der har modtaget midler fra FEAD i forbindelse med de to runder af udmåling af puljemidler. Et enkelt projekt har modtaget midler både i forbindelse med første og anden runde af udmåling af FEAD-midler. Kapitlet belyser samlet set det første undersøgelsesspørgsmål. For hvert af de FEAD-finansierede projekter skitseres således det enkelte projekts formål, projektets målgruppe, den konkrete indsats og aktiviteter i projektet samt projektets egne måltal for projektperioden.

2.1 Hjemløse sårbare migranter i København

Kirkens Korshær har både i første og anden runde af udmåling af FEAD-midler fået midler til en indsats for de mest social udsatte hjemløse EU-borgere i København.

Med projekt Hjemløse sårbare migranter i København ønsker Kirkens Korshær at afhjælpe nødstedte udenlandske hjemløses dårlige leveforhold i Københavnsområdet. Uregistrerede migranter er en broget gruppe, hvad angår social og helbredsmæssig status. Mange og særligt de nyankomne har primært problemer relateret til fattigdom. De mangler forsørgelsesgrundlag i deres hjemland og er taget afsted med det formål at finde arbejde og sende penge hjem til familien. De fleste er rejst fra fattigdom og krise i håb om at finde et bedre liv. Danmark er som regel et stop på vejen, for de fleste har rejst i flere år og benytter sig af retten til fri bevægelighed inden for EU. I starten er de fleste arbejdsivrige, sunde og raske, men den sociale deroute accelerer i stor fart for disse mennesker, hvis hverdag centrerer sig om at få de mest basale behov dækket. Erfaringen er, at udenlandske hjemløse fører et hårdt liv præget af svære vilkår, bekymring, frustration, stress, angst samt ofte misbrug, psykisk- og somatisk sygdom. Dette kaos og fornedrelsen bliver hurtigt uoverstigelig at se sig ud af og medfører kortsigtede ødelæggende livsvalg.

De uregistrerede migranter lever ofte isolerede og rettighedsløst i og af gaden og kan kun i begrænset omfang gøre brug af eksisterende sociale tilbud. Hensigten med projektet er derfor gennem tilbud om tryk nattehvide, sundhedsmæssig støtte samt klar besked og information om muligheder i Danmark at bidrage til, at den enkelte bliver bedre rustet til at træffe valg for egen livssituation.

Målgruppen for projektet er sårbare, hjemløse migranter, der er gadesovere i København, og som ikke har registrering i Danmark i form af CPR-nummer eller udlændingenummer, og som derfor har begrænset adgang til hjælp via det offentlige system i Danmark.

Projektet Hjemløse sårbare migranter i København fik også FEAD-midler i første ansøgningsrunde, og projektet bygger i anden runde videre på erfaringerne fra den første runde. Omdrejningspunktet for projektet er at give en helhedsorienteret hjælp, der søger at nedbryde de hjemløses isolation ved at skabe trygge sociale fællesskaber og etablere rum for personlig rådgivning. Projektet har tre indsatsområder:

- Kompasset, hvor flersprogede medarbejdere yder rådgivning til sårbare migranter
- Skærmet overnatning med socialfagligt personale
- Sundhedsindsats, der skal sikre bedre adgang til sundhed.

Visionen i projektet var at samle rådgivning, varmestue og overnatning på en fysisk lokation ved navn Kompasset på baggrund af antagelsen om, at det at have alle tilbud samlet ét sted ville sikre borgerne imødekomme af deres basale behov, stabilitet og ro, og det ville ruste dem til at komme ud af hjemløshed. Projektet blev dog i første runde udfordret af ikke at kunne få den kommunale tilladelse til at tilbyde overnatning i Kompasset. Det medførte, at projektet i første omgang bestod af tre selvstændige tilbud, der samarbejdede om borgerne. I 2019 åbnede Kompasset for overnatning, hvilket muliggjorde den oprindeligt tiltænkte koordinerede og fælles indsats på tværs af de personalegrupper, der møder borgerne henholdsvis om natten og om dagen. I anden projektperiode er projektets indsatsområder således fysisk forankret i Kompasset, som huser både projektets varmestue og natherberg. Der er 30 overnatningspladser, og der er åbent 7 nætter om ugen det meste af året. Om natten bemannes stedet af lønnet socialfagligt personale, der møder den enkelte borger, og som sikrer tryghed og ro for de borgere, der ikke har andre overnatningsmuligheder i København.

Flersprogede medarbejdere udgør sammen med frivilligkorpset Kompassets rådgivningsteam, der afklarer borgernes muligheder i Danmark, med henblik på at mindske social deroute. Udgangspunktet er, at klar besked om den enkeltes muligheder kan understøtte den enkeltes valg for sin fremtid. Rådgivningsindsatsen er både stationær og mobil. Dels foregår rådgivningsarbejdet på Kompasset i dagåbningstiden, dels i regi af Outreach, hvor to gadeplansmedarbejdere, der yder mobil rådgivning til de mennesker, som ikke er i stand til at opsøge Kompasset. Typiske problemstillinger i rådgivningsindsatsen er

klagesager over bøder, krænkelser og konfiskeringer samt følgeskab (tolkning) til møder med forskellige myndigheder. Rådgivningen af hjemløse migranter er mangeartet og indebærer et omfattende rettighedsarbejde, og rådgivningen skal have et juridisk fundament. To juridiske medarbejdere varetager derfor tovholderfunktionen for rådgivningen og følger op på specifikke sagers jura og handlemuligheder.

På Kompasset har man oplevet en øget efterspørgsel på sundhedshjælp til fx sårpleje, misbrugsproblemer, psykiske og somatiske lidelser. Oplevelsen er, at de hjemløse er blevet dårligere og i ringere forfatning over tid. Der er derfor ansat en sundhedsfaglig tovholder, der binder pleje/omsorg/medicinering/kontakt til hospitalsvæsenet sammen i Kompassets varmemestue og overnatning. Medarbejderen har sin daglige gang i dagvarmestuen, men er desuden ansvarlig for opfølgning, kontakt til sundhedsvæsenet og sociale myndigheder, hospitalsbesøg, udskrivning og organisering af overnatning. Medarbejderen er desuden bindeleddet mellem dag og nat og er et kendt ansigt begge steder for at sikre, at de borgere, der er i dårligst forfatning, får mest støtte, samtidig med at der arbejdes med mulige fremtidsperspektiver.

Samlet set har projektets tre indsatsområder til formål at stabilisere, udrede og afklare sårbare menneskers mulighed for at få et bedre liv. Hensigten er, via en helhedsorienteret indsats – overnatning, sundhed og rådgivning – at lindre og hindre yderligere social deroute og fastholdelse i et råt hjemløsemiljø. Målet er, at minimum 70 % af de borgere, der indgår i den mobile og stationære rådgivning, og som modtager sundhedsydelse, vil have oplevet en positiv forandring og være hjulpet videre til rette instanser. I overnatningstilbuddet er det forventningen, at 65 % af borgerne vil have oplevet en positiv forandring som følge af, at de har opnået rekreation og hvile. Målet i projektet både i første og i anden projektperiode er at hjælpe 600 borgere årligt.

2.2 Projekt UDENFOR

Projekt UDENFOR modtog projektmidler i første runde af udmålingen af FEAD-midler i perioden medio 2016 til medio 2019. Projekt UDENFOR fik midler til to forskelligartede tilbud under samme projekt, hvoraf det ene tilbud forløber i København og det andet i Aarhus.

For de to tilbud i Projekt UDENFOR – projekt 'Opsøgende arbejde og støtte til de dårligst stillede hjemløse gadesovere via café *UDENFOR* og via Locker Room' er formålet at bryde borgernes isolation, ruste dem til at ændre egne livsvilkår og hjælpe dem ud af hjemløshed.

I København er tilbuddets formål at yde sårbare gadesovere en særlig støtte til at komme tættere på det almindelige arbejds- og samfundsliv. Derudover ønsker projektet at forbedre levevilkårene for særligt sårbare og udsatte udenlandske og danske hjemløse via fællesskabsskabende aktiviteter, relationsarbejde og en skadesreducerende indsats. Gennem længerevarende relationsarbejde med hjemløse borgere har Projekt UDENFOR erfaret, at mange borgere falder igennem systemet, når de blot tildeles en bolig som løsning på deres situation. Derfor ønsker Projekt UDENFOR med deres Aarhus-projekt at skabe bæredygtige levesteder og alternative boligformer. Formålet er at give hjemløse borgere i Aarhusområdet mulighed for at træde ind i et arbejdsfællesskab – enten ved at træde til i Café UDENFOR eller i projektets værksted – hvorigennem borgerne får mulighed for at tage ansvar for deres egen tilværelse, kan bidrage til fællesskabet og på sigt bygge deres egen bolig. Den enkelte får i projektet en følelse af ejerskab over egen bolig, tilværelse og fremtid, og hjemløshed som samfundsproblem behandles ved at give borgerne handlekraft og selvstændighed i en social kontekst, ikke ved at de tildeles en bolig, som for mange føles isoleret og ensomt.

Projektets målgruppe er dårligt stillede gadesovere, hjemløse og andre udsatte i København og Aarhus med særlige udfordringer såsom psykiske problemer, misbrugsproblemer, gæld, fattigdom, og som har ringe eller ingen tilknytning til kommunernes hjemløseindsats, og oftest ingen tilknytning til det etablerede arbejdsmarked. Udviklingen i hjemløshed er hele tiden dynamisk. Af VIVEs opgørelse over antallet af hjemløse i Danmark fra 2017 fremgår det, at Aarhus huser 131 hjemløse personer, som er nødsaget til at sove på gaden eller på natvarmestuer, mens antallet i København er på 364. Hertil skal lægges hjemløse gadesovere, som ikke er blevet registreret i undersøgelsens tælleuge. Som udgangspunkt har projektets brugere lovligt ophold i Danmark, i nogle tilfælde tilbydes der også hjælp til brugere uden lovligt ophold, hvis brugeren fx har en 'god hjemrejse' planlagt eller er tæt på at opnå status, der tillader fortsat ophold i Danmark¹.

For projektets tilbud i København er det opsøgende og udgående gadeplansarbejde en central aktivitet. Formålet med det opsøgende arbejde er at komme i kontakt med de mest sårbare og udsatte hjemløse med henblik på at forbedre livsvilkårene for den enkelte. Et andet kernepunkt i projektet er skadesreduktion og omsorgsarbejde, det kan fx være en god snak, et måltid mad, en sovepose, et skab i Locker Room, hvor borgerne kan opbevare deres ejendele eller råd og vejledning i forhold til sovesteder, varmestuder m.m. Disse aktiviteter er oftest starten på en relation, der på sigt kan betyde, at Projekt UDENFOR kan få lov at hjælpe brugeren til en mere værdig og langtidsholdbar

¹ Det skal i den forbindelse bemærkes, at der ikke er anvendt FEAD-midler til indsatsen over for borgere, der ikke har lovligt ophold i Danmark.

løsning (fx egen bolig, hjemrejse, indlæggelse etc.). I Aarhus er der overordnet to tilbud, som brugerne kan engagere sig i: Byg UDENFOR og Café UDENFOR.

- Café UDENFOR: En café i fælleshuset på Sylbækvej, hvor byggeriet af de mobile huse finder sted. Her kan brugere, såvel som alle andre, der måtte opholde sig på byggepladsen, komme ind og få en kop kaffe og en snak med caféens medarbejder. Caféen fungerer som et bindeled på Sylbækvej bl.a. i form af den dagsrytme, den sikrer på byggepladsen. Derudover tilbyder caféen brugerne et nærende måltid mad og er med til at understøtte det sociale fællesskab og fungerer derved også som skadesreducerende indsats.
- Byg UDENFOR: Et arbejdsfællesskab, hvor der bygges huse med og til mennesker, der lever i hjemløshed. Tilbuddet er et arbejdsfællesskab, hvor brugerne sammen med fagfolk bygger mobile huse, som nogle af brugerne vil få mulighed for at flytte ind i. Formålet med aktiviteten er at styrke brugernes selvværd og sociale netværk samt at hjælpe brugere ud af hjemløshed ved at give dem ejerskab over egen bolig gennem inddragelse i byggeprocessen.

Målsætningen med de to delprojekter er at hjælpe hjemløse gennem fællesskabende aktiviteter ved at skabe tillidsrelationer, der muliggør et fundament for yderligere støtte og hjælp. I løbet af den 3-årige projektperiode forventer projekt UDENFOR at bygge mellem 15-25 midlertidige huse, samt at mellem 40-60 unge hjemløse bidrager aktivt med at drive caféen. Samlet set er det målet i projektet at have 90 borgere i forløb om året.

2.3 Omsorgscenteret Svalegangen

Omsorgscenteret Svalegangen er et projekt, der er etableret af Røde Kors. Hjemløse er én af de mest udsatte befolkningsgrupper i samfundet både socialt, økonomisk og sundhedsmæssigt. Forskning viser, at hjemløse i gennemsnit har 13,7 sygdomme, og at sygdomsbillede ofte er komplekst og kendetegnet ved multisygdomme – somatiske såvel som psykiske (Pedersen, 2018). Det komplekse sygdomsbillede slider hårdt på den enkelte hjemløse, der i forvejen har svære livsbetingelser. Mange hjemløse kommer ydermere sent i behandling, fordi de har ignoreret sygdomssymptomer, undladt at opsøge sundhedsvæsenet og komme i behandling for deres helbredsproblemer, før det er blevet akut. Dette skyldes ofte, at:

- de ikke har egen praktiserende læge

- praktikken i at få bestilt en tid kan være besværlig
- der er en vis egenbetaling for eventuel medicin
- egen læge opleves som fremmed og mangler forståelse for den hjemløses livssituation
- de eksisterende sundhedstilbud har svært ved at rumme hjemløse pga. stof- og/eller alkoholmisbrug, hund, adfærd eller lignende.

Fordi syge hjemløse ikke har et sted at være, hvor der er ro og tryghed, restituerer de dårligt og har vanskeligt ved at følge en behandlingsplan. En kvalitativ undersøgelse viser, at de hjemløses behov ved akut sygdom er at få dækket basale behov, være i et trygt og sikkert miljø, at modtage social støtte og at restituere og have tid til at reflektere over egen livssituation. I dag eksisterer der en række tilbud til hjemløse, såsom forsorgshjem, herberger og aktivitets- og samværstilbud, men kun få har sygeplejefaglige kompetencer tilknyttet. Dertil kommer, at mange af de eksisterende tilbud ikke kan rumme hjemløse med aktivt misbrug, eller at det ikke er muligt at modtage hund, hvilket kan være afgørende i forhold til de hjemløses motivation for at søge og modtage hjælp. Ovenstående er baggrunden for, at Røde Kors med midler fra FEAD har etableret et omsorgscenter i Region Syddanmark.

Målgruppen for Omsorgscenteret Svalegangen er udsatte hjemløse i Region Syddanmark, der efter akut somatisk eller psykisk sygdom har behov for pleje, restitution og støtte. Målgruppen rummer både reelt og funktionelt hjemløse personer, som er over 18 år og har lovligt ophold i Danmark. De hjemløse kan være medicinsk færdigbehandlede, som udskrives fra hospital, eller syge hjemløse, som kommer ind direkte fra gaden. Kravet er blot, at den hjemløse skal kunne begå sig socialt med andre.

Omsorgscenteret Svalegangen består af fem sengepladser og kan tilbyde hjemløse et ophold på op til 14 dage samt et psykosocialt efterværn. Forløbet for den enkelte borger består af tre faser:

1. Somatisk pleje og restitution
2. Rådgivning, medmenneskelig støtte og fællesskab
3. Psykosocialt efterværn.

Fase 1 og 2 baserer sig på erfaringerne fra Røde Kors' eksisterende omsorgscentre i København og Aarhus. Som et nyt element udvikles og afprøves en model for efterværn, hvor frivillige understøtter overgangen tilbage til gaden

eller eget hjem. Hver borger får sit eget værelse for at sikre, at alle, der opholder sig på centeret, kan få den ro, den enkelte har brug for. Det er tilladt at have hund med på centeret, og centeret kan rumme aktive misbrugere. På centeret er der to medarbejdere med henholdsvis sygeplejefaglig og socialfaglig baggrund, som skal lede og drive centeret. Derudover er der tilknyttet frivillige, som udgør kernen i tilbuddet om støtte, omsorg og fællesskab. Når borgerens tilstand har stabiliseret sig, og der er skabt en tryk relation, er erfaringen, at borgeren finder ro til refleksion over egen situation, hvilket kan give anledning til et ønske om at ændre på denne. I andre tilfælde opstår der uro hos borgeren i forhold til fremtiden. I begge tilfælde vil den socialfaglige medarbejder stå til rådighed for samtaler med borgeren. Rådgivningen skal bidrage til øget afklaring af egne behov, rettigheder og muligheder samt imødekomme borgerens eventuelle systemtræthed. Medarbejderne vil også tage kontakt til kommunen med henblik på at afsøge mulighederne for at skabe en mere permanent forbedring af borgerens livssituation efter opholdet. De frivillige kan støtte op om denne rådgivning ved fx at være bisidder til møder eller tilbyde følgeskab til undersøgelser hos læge, hjælpe med at søge værelser på forsorgshjem mv.

Omsorgscenteret Svalegangen samarbejder tæt med kommuner, hospitaler og socialpsykiatrien både i forhold til at henvise hjemløse til centeret og i forhold til at etablere kontakt til eksisterende tilbud efter endt forløb på centeret. Hensigten er, at samarbejdspartnerne varetager det opsøgende arbejde over for målgruppen i forhold til at informere dem om muligheden for og henvisning til ophold på omsorgscenteret. Det er den daglige leder på omsorgscenteret, som visiterer til ophold på centeret, og visitationen sker ud fra en vurdering af borgerens situation, centerets kapacitet og gruppesammensætning.

Målet med Omsorgscenteret Svalegangen i projektperioden er at have kontakt til 70 borgere årligt i Region Syddanmark. Derudover er det målet, at 90 % af borgerne oplever, at opholdet har givet ro og mulighed for restitution, at de har fået det bedre fysisk under deres ophold, at de har fået tilbud om hjælp til at få bedre kontakt til eksisterende sociale tilbud og sundhedsvæsenet, samt at de har fået tilbud om at være en del af Røde Kors fællesskabet. Derudover er det målet, at 35 % af borgerne har fået etableret bedre kontakt til eksisterende sociale tilbud i hjemkommunen, samt at 50 % af de borgere, der har taget imod tilbuddet om efterværn, oplever, at det har medført en positiv forandring.

2.4 Trin-for-trin tilbage til job

Baggrunden for projekt Trin-for-trin tilbage til job er, at Frelsens Hær i mange år har arbejdet med at hjælpe hjemløse borgere og især de seneste år har op-

levet at blive udfordret i det arbejde, da mange hjemløse er kommet til København fra specielt østeuropæiske lande. Denne gruppe af hjemløse har lovligt ophold, men mangler sprogkunderskaber og viden om den danske kultur.

Projektets målgruppe udgøres af de mest udsatte hjemløse personer med lovligt ophold i Danmark, der lever på kanten af samfundet, og som ikke drager nytte af samfundets almindelige tilbud. Målgruppen har typisk et eller flere tunge sociale problemer som fx misbrug af alkohol og stoffer, psykiatriske diagnoser, generelt ringe sundhedstilstand, svær ensomhed og manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. Erfaringen er endvidere, at projektets målgruppe kun sporadisk anvender eksisterende tilbud og ikke har kontakt til de offentlige myndigheder. Det er karakteristisk for målgruppen, at borgerne har en kaotisk livsførelse uden faste rutiner som fx et fast overnatningssted, regelmæssige måltider mv., fast tilknytning til behandlingstilbud og sociale tilbud i øvrigt. Mange af de borgere, projektet henvender sig til, kommer fra udlandet og har derfor ingen sociale kontakter, hvilket gør den samlede situation endnu værre.

Formålet med projekt Trin-for-trin tilbage til job er ved brug af opsøgende gadeplansarbejdere, sociale indsatser og rådgivning at sikre de mest udsatte hjemløse personer en mere stabil, sund og tryk tilværelse med bedre mulighed for at anvende eksisterende sociale tilbud samt bedre mulighed for at komme ind på arbejdsmarkedet, så der opnås varige forbedringer i deres livssituation. Projektets tilgang er struktureret i tre trin:

- TRIN 1: Gennem opsøgende arbejde at opnå kontakt med de mest sårbare hjemløse med udgangspunkt i Frelsens Hærs værested 'Pakhuset'.
- TRIN 2: At yde grundlæggende socialt arbejde i Pakhuset, således, at de borgere, der besøger værestedet, motiveres til at modtage grundlæggende rådgivning, få information om hygiejne, deltage i den ugentlige sundhedsklinik, få mulighed for at bytte tøj samt bryde isolationen gennem gensidig støtte.
- TRIN 3: Fra gruppen af borgere, der besøger Pakhuset, at udvælge en specifik gruppe på 180 borgere til et resocialiseringsprogram (Tilbage til job). Programmet består af en række aktiviteter, såsom kurser, overnatning, rådgivning mv., som gør det muligt for den hjemløse at stabilisere og forbedre sin situation og at finde et job.

Trin 3 i programmet bygger således på trin 1 og 2, og har til formål at få den hjemløse tilbage/ind på arbejdsmarkedet. Dette effektueres gennem et program af 10 ugers varighed. Borgerne tilbydes en fast seng i en sovesal og daglige måltider, hvilket understøtter stabiliteten i borgernes liv. Derudover består kurset af 2 ugers dagskole, 8 ugers sprogtræning og intensiv individuel

støtte til søgning af job og evnen til at fastholde jobbet. Hensigten med programmet er at give de hjemløse borgere muligheden for at overtage ansvaret for deres liv og med det intensive individuelle arbejde støtte borgeren i at få sit liv stabiliseret. Målet er, at den hjemløse kommer i job og på den måde begynder at bidrage til samfundet. Målet med projektet er, at 80 borgere årligt deltager i 10 ugers-programmet med henblik på at få et job og et sted at bo.

3 Match mellem projekternes tiltænkte og faktiske målgruppe

I det følgende beskrives målgrupperne af borgere, der har anvendt de FEAD-støttede projekter. Dette med henblik på at belyse, hvorvidt projekterne er lykkedes med at tiltrække den tiltænkte målgruppe af borgere, samt hvorvidt projekterne har opnået deres oprindeligt formulerede måltal for antal borgerkontakter i projektet. Kapitlet belyser således samlet set evalueringens andet undersøgelsesspørgsmål.

3.1 Hjemløse sårbare migranter i København

Målgruppen for projekt Hjemløse sårbare migranter i København er sårbare, hjemløse migranter, der er gadesovere i København og ikke har registrering i Danmark i form af CPR-nummer eller udlændingenummer, og som derfor har begrænset adgang til hjælp via det offentlige system.

Projekt Hjemløse sårbare migranter i København har i første projektperiode (medio 2016 til medio 2019) være i kontakt med 1.524 borgere, mens projektet i anden projektperiode (medio 2019 til ultimo 2021) har haft kontakt med 1.112 borgere. I den samlede projektperiode har projekt hjemløse sårbare migranter således haft kontakt til 2.636 borgere. Det oprindelige forventede mål for projektet i begge projektperioder var at have kontakt til 600 borgere årligt. Kontakt omfatter en eller flere indsatser i form af overnatning, rådgivning og outreach samt hjælp til sundhed. I gennemsnit har projektet haft kontakt til 480 borgere årligt og når dermed ikke op på det oprindelige fastsatte mål. I den forbindelse skal det bemærkes, at borgerne gør brug af indsatserne over både kortere og længere perioder, hvorfor antallet af borgerkontakter halvårligt i projektet langt overstiger antallet af unikke borgere. For eksempel havde projektet i det sidste halve år af anden projektperiode kontakt med 210 unikke borgere, men 5.213 besøg, som også tæller borgere fra den øvrige del af projektperioden.

Tabel 3.1 Akkumuleret antal borgere i de to projektperioder i projekt Hjemløse sårbare migranter i København

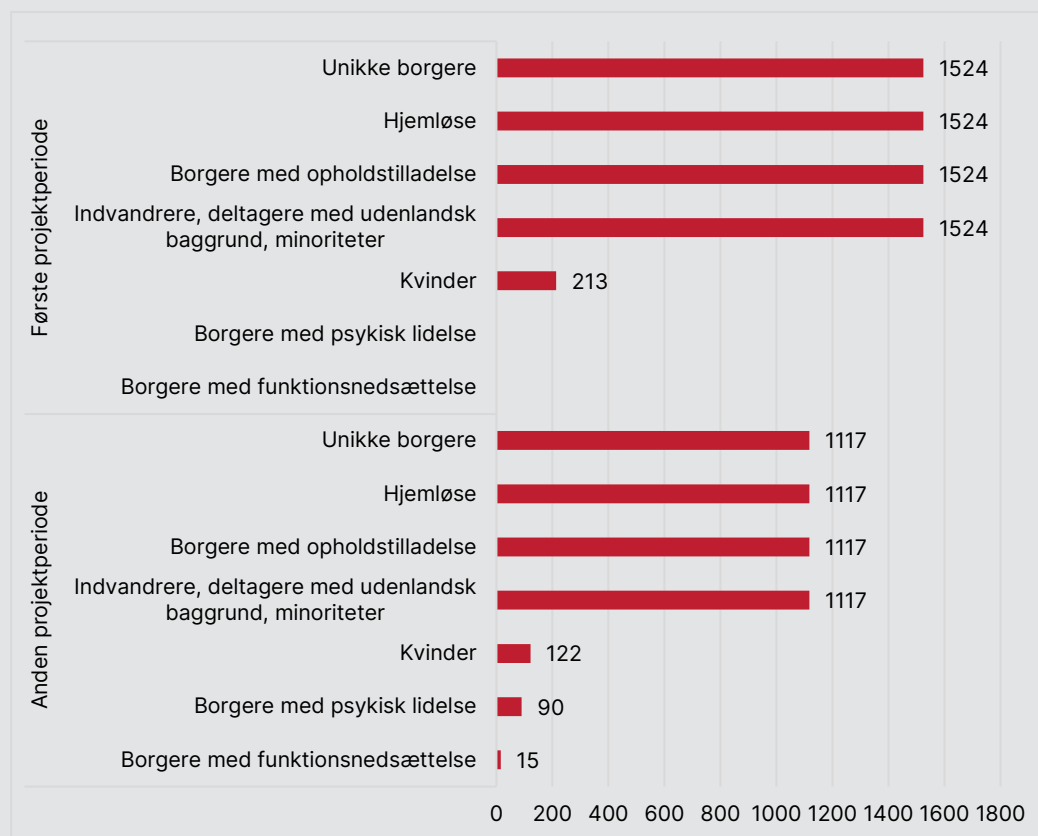
Projekt	Borgere 2. halvår 2016	Borgere 1. halvår 2017	Borgere 2. halvår 2017	Borgere 1. halvår 2018	Borgere 2. halvår 2018	Borgere 1. halvår 2019	I alt i projektpe- rioden
Hjemløse sår- bare migranter i København I	450	673	887	1.083	1.260	1.524	1.524
	Borgere 2. halvår 2019	Borgere 1. halvår 2020	Borgere 2. halvår 2020	Borgere 1. halvår 2021	Borgere 2. halvår 2021	I alt i projektpe- rioden	
Hjemløse sår- bare migranter i København II		450	562	648	858	1.117	1.117

Kilde: Data fra projekt Hjemløse sårbare migranter i Københavns egne halvårlige statusnotater til Socialstyrelsen.

I forhold til den demografiske profil for borgerne, som projekt Hjemløse sårbare migranter i København har været i kontakt med, fremgår det på tværs af projektets halvårlige statusnotater og på tværs af de to projektperioder, at samtlige borgere er hjemløse migranter med opholdstilladelse eller lovligt ophold (se Figur 3.1). Borgerne i projektet har derudover hovedsageligt været voksne i alderen 15-65 år. I første projektperiode var andelen af ældre borgere over 65 år en smule højere, end det er tilfældet i anden projektperiode – henholdsvis knap 5 % af borgerne var over 65 år i første projektperiode, mens dette kun gælder 0,7 % af borgerne i anden projektperiode. Tilsvarende var andelen af kvinder i første projektperiode en anelse højere (14 %) end i anden projektperiode (ca. 11 %). Det har ikke været muligt for projektet at opgøre andelen af borgere med psykiske lidelser eller funktionsnedsættelser på tværs af indsatserne i projektet i første projektperiode, og det er derfor ikke muligt at opgøre et samlet estimat for dette. I anden projektperiode viser data, at omkring 8 % af borgerne havde en psykisk lidelse, mens godt 1 % havde en funktionsnedsættelse.

Overordnet set er det vurderingen, at der overensstemmelse mellem de i projektet skitserede karakteristika ved den oprindeligt tænkte målgruppe for projektet og den målgruppe, man har været i kontakt med i regi af projektet. Samtlige borgere, der har været kontakt til i projekt Hjemløse sårbare migranter i København, er således hjemløse migranter med lovligt ophold i Danmark. Projektet er således lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere.

Figur 3.1 Karakteristika ved borgerne i projekt Hjemløse sårbare migranter i København

Kilde: Data fra projekt Hjemløse sårbare migranter i Københavns egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

De interviewede ledere, medarbejdere og frivillige bekræfter, at de fleste af borgerne ud over hjemløshed og fattigdom også har andre alvorlige problemstillinger. En central problemstilling for målgruppen er, at borgerne typisk ikke har dansk CPR-nummer og sygesikringsbevis. Derfor har de kun ret til den mest akutte hjælp i sundhedsvæsenet, og det er vanskeligt at få oprettet en bankkonto, så de kan modtage en eventuel løn. Borgere oplever det vanskeligt at få hjælp igennem de offentlige systemer og står i et ingenmandsland, som de har meget vanskeligt ved at navigere i. Dette forstærkes af de sproglige barrierer, da borgerne ikke forstår dansk, og en del heller ikke taler engelsk. Mange har yderligere en stor skepsis over for myndigheder og politi, hvilket kan udgøre en forhindring i forhold til at tage imod hjælp.

Størstedelen af borgerne stammer fra lande med udbredt fattigdom og dårlige uddannelses- og arbejdsmuligheder. De fleste kommer til Danmark i håb om at

finde et arbejde og forbedre deres liv for dem selv og deres familier. Oftest finder de dog hurtigt ud af, at det er vanskeligt at finde arbejde i Danmark. Mange ender med at samle flasker eller sælge magasiner, men som følge af covid-19 er det, som nævnt, blevet endnu vanskeligere at ernære sig ad den vej. Generelt lever borgerne et stressfuldt liv, hvor de konstant er i undtagelsestilstand. Borgere fra tredjeverdenslande opholder sig typisk i Danmark på et turistvisum, hvorfor de ikke må arbejde.

Der er også en vis diversitet blandt borgerne i målgruppen. De mest ressourcestærke er reelt arbejdssøgende og har en mulighed for at komme i arbejde, hvis de får hjælp til at overkomme administrative barrierer og andre udfordringer. Der er dog også mange borgere, for hvem progression ikke nødvendigvis er et muligt mål. Borgere i denne gruppe har typisk alvorligere problemstillinger fx relateret til psykiske sygdomme, og de har ikke en realistisk mulighed for at komme i arbejde i Danmark.

3.2 Projekt UDENFOR

Målgruppen for projektet er de dårligst stillede gadesovere i København og Aarhus med særlige udfordringer med hjemløshed m.m. På baggrund af Projekt UDENFORs arbejde i København var det forventningen, at mange af disse mennesker vil være sårbare, hjemløse EU-migranter. Baseret på organisationens erfaring opdeler de overordnet EU-migranterne i to undergrupper: Den første er arbejdsmigranterne, hvis udfordringer ved ankomsten til Danmark er fattigdom, men hvor en hurtig social deroute kan lede dem ud i misbrug og psykisk sygdom. Den anden gruppe er de særligt sårbare, der allerede har psykiske udfordringer og misbrugsudfordringer ved ankomsten til Danmark.

Projekt UDENFOR har fra projektstart (medio 2016) til projektslut (medio 2019) haft 82 forløb i København. I Aarhus-delen har projekt UDENFOR i samme periode haft 80 forløb. Det akkumulerede antal borgere i projekt UDENFOR fremgår af Tabel 3.2 nedenfor. Det akkumulerede antal borgere udgøres af borgere, hvorpå der i projektet er oprettet en brugerjournal gennem projektperioden. Projektet har oplyst, at der både i København og i Aarhus har været kontakt til en del flere borgere. I projektet vurderes det, at de set over et halvt år har kontakt til 10-12 potentielle borgere på hver lokation, ud over dem, der er oprettet en borgerjournal på. Det er borgere, hvor relationen ikke har været stærk nok til, at de har kunnet oprette en borgerjournal på borgeren, borgere de forsøger at etablere kontakt til, men som afviser dem, samt borgere, som

efter nærmere kontakt viser sig ikke at falde inden for FEAD-målgruppen, fx ved ikke at have lovligt ophold².

Det oprindelige mål for projekt UDENFOR var, igennem projektets opsøgende arbejde og støtte til de dårligst stillede gadesovere via Café UDENFOR og via projekt Locker Room, at gennemføre 90 borgerforløb. Som det fremgår af Tabel 3.2, er det lykkedes projekt UDENFOR at have i alt 162 borgere i forløb i projektperioden, og projektet har således i høj grad efterlevet det oprindelige mål i forhold til antallet af borgerforløb i projektet.

Tabel 3.2 Akkumuleret antal borgere i projektperioden i projekt UDENFOR

Projekt	Lokalitet	Borgere 2. halvår 2016	Borgere 1. halvår 2017	Borgere 2. halvår 2017	Borgere 1. halvår 2018	Borgere 2. halvår 2018	Borgere 1. halvår 2019	Borgere i alt i projektperioden
Projekt UDENFOR	København	13	27	51	65	80	82	82
	Aarhus	11	20	35	65	78	80	80

Kilde: Data fra Projekt UDENFORs egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

I Figur 3.2 skitseres karakteristika ved de borgere, der har deltaget i projekt UDENFOR i henholdsvis København og Aarhus. I både København og Aarhus har samtlige af de 82 borgere, der har deltaget i projektet været hjemløse. I København har alle de 82 deltagende borgere været indvandrere, haft udenlandsk baggrund eller tilhørt en minoritet. I Aarhus ser billedet anderledes ud, da kun 7 borgere har været indvandrere, hvilket svarer til knap 9 %. FEAD-midlerne må alene anvendes til borgere, der opholder sig lovligt i Danmark, men projekt UDENFOR har i projektperioden i kortere perioder uforvarende ydet hjælp til borgere, der ikke var på lovligt ophold i Danmark. Det har fundet sted i perioden, fra medarbejderne har kontaktet borgere med henblik på at yde dem hjælp, og indtil medarbejderne har fået vished om, hvorvidt borgerne opholdt sig lovligt i landet, eller hvis deres opholdstilladelse udløb, uden at medarbejderne var klar over det. Når medarbejderne blev klar over det, overdrog de samarbejdet med borgerne til en kollega finansieret af andre midler.

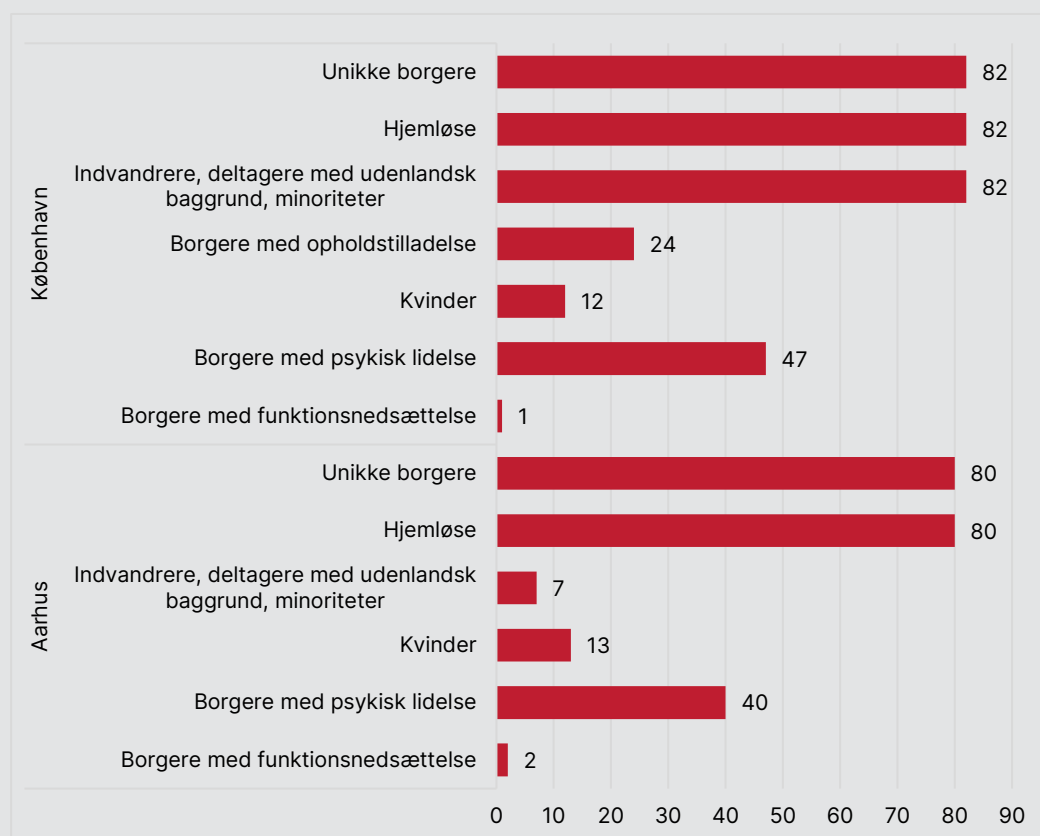
Både i Aarhus og København har hovedparten af borgerne været mænd – henholdsvis 83 % i København og 84 % i Aarhus. I begge byer har borgerne i overvejende grad været mellem 15 og 65 år, og kun i Aarhus har to borgere været

² Det skal i den forbindelse bemærkes, at der ikke er anvendt FEAD-midler til indsatsen over for borgere, der ikke har lovligt ophold i Danmark.

over 65 år. I ingen af byerne har borgerne været yngre end 15 år. Ganske få borgere havde en fysisk funktionsnedsættelse – henholdsvis 1 borger i København og 2 borgere i Aarhus, mens en noget større del af borgerne havde en psykisk lidelse – gældende for 57 % af borgerne i Københavnerdelen af projektet og 50 % i Aarhus-delen.

Overordnet set er der overensstemmelse mellem de i projektet skitserede karakteristika ved den oprindeligt tænkte målgruppe for projektet og den målgruppe, der har modtaget forløb i projekt UDENFOR. Det er således vurderingen, at projektet er lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere.

Figur 3.2 Karakteristika ved borgerne i projekt UDENFOR

Kilde: Data fra Projekt UDENFORs egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

Forventningen indledningsvist i projektet var, at de mest udsatte borgere i Aarhus mindede om de mest udsatte borgere i København i forhold til adfærd og problematikker. I løbet af projektperioden erfarede man dog, at dette ikke

helt var tilfældet. Indledningsvist i projektperioden viste det sig, at borgerne i København i nogle tilfælde er mere udsatte end borgerne i Aarhus. Forklaringen på dette er ifølge medarbejderne i projektet, at der er en tendens til, at de mest udsatte hjemløse borgere rejser til København. Derudover er hjemløsemiljøet i Aarhus mindre barskt end i København. I Aarhus er gadedøre i lejlighedsbyggerier fx ofte ikke aflåste, og de hjemløse kan derfor finde trygge(re) steder at sove, fx i kældre. Det forhold giver i sig selv et fundament for, at borgerne oplever mere stabilitet og ro.

Erfaringen i projektet har været, at borgerne i Aarhus, sammenlignet med borgerne i København, hvor gadehjemløsheden er langt større i omfang, og hvor antallet af hjemløse med målgruppens profil er udbredt, er en mere dynamisk borgergruppe, som ændres løbende. Erfaringen i projektet er, at de socialt svageste gadehjemløse, man møder i Aarhus, er præget af meget skiftende levilkår. For eksempel viste målgruppen for projektet sig ikke kun at bestå af borgere, der vedvarende over år havde sovet på gaden, men snarere var karakteriseret ved i gentagne kortere eller længerevarende perioder at sove på gaden eller steder, der ikke er beregnet til overnatning (fx en nedlagt tankstation). Et fælles karakteristika ved borgerne i projektet har dog været, at de alle har erfaring med at sove på gaden, og at de alle i gentagne kortere eller længere perioder har haft ophold på psykiatriske afdelinger, forsorgshjem, nat-herberger og hos venner og bekendte. Dertil var målgruppen karakteriseret ved at have ingen eller kun svag kontakt til familie, at leve et isoleret liv og selv at italesætte ensomhed som en væsentlig udfordring for dem. Flere af borgerne har ligeledes berettet om erindringer om svære svigt i barndommen og tidlige psykosociale udfordringer. Kendetegnene for projektets målgruppe i Aarhus var ydermere, at borgerne har et ret 'almindeligt udseende' og derfor har været sværere at identificere og opspore i bybilledet. Erfaringen i projektet var endvidere, at borgergruppen har været vanskelig at indgå stabile kontakter med af vedvarende karakter.

3.3 Omsorgscenteret Svalegangen

Målgruppen for Omsorgscenteret Svalegangen er udsatte hjemløse i Region Syddanmark, der efter akut somatisk eller psykisk sygdom har behov for pleje, restitution og støtte. Målgruppen er både reelt og funktionelt hjemløse. I projektperioden har Omsorgscenteret Svalegangen modtaget hjemløse borgere, der er blevet udskrevet fra hospitalet efter at have været indlagt med somatisk eller psykisk sygdom. Derudover har de modtaget borgere direkte fra gaden via gadesygeplejerskerne i kommunerne i regionen.

Omsorgscenteret Svalegangen har i perioden fra projektstart (medio 2019) til projektafslutning (Ultimo 2021) haft 65 unikke borgere tilknyttet deres FEAD-

støttede projekt. Det akkumulerede antal borgere i projektet fremgår af nedenstående Tabel 3.3. Det oprindelige mål for Omsorgscenteret Svalegangen var at have kontakt til 70 borgere pr. år, hvor kontakt består af somatisk pleje og restitution, rådgivning, medmenneskelig støtte og fællesskab og psykosocialt efterværn. Som det beskrives i afsnit 4.1, havde projektet afgørende opstartsvanskeligheder, hvilket bevirkede, at projektet reelt kun har kunnet gennemføre borgerforløb i halvandet ud af de to et halvt års planlagte projektperiode. Det er lykkedes Omsorgscenteret Svalegangen at have kontakt til 65 borgere i den samlede projektperiode og opnåede således ikke det oprindelige mål for projektet.

Tabel 3.3 Akkumuleret antal borgere i projektperioden på Omsorgscenteret Svalegangen

Projekt	Borgere 2. halvår 2019	Borgere 1. halvår 2020	Borgere 2. halvår 2020	Borgere 1. halvår 2021	Borgere 2. halvår 2021	I alt i projektperioden
Omsorgscenteret Svalegangen	0	0	13	42	65	65

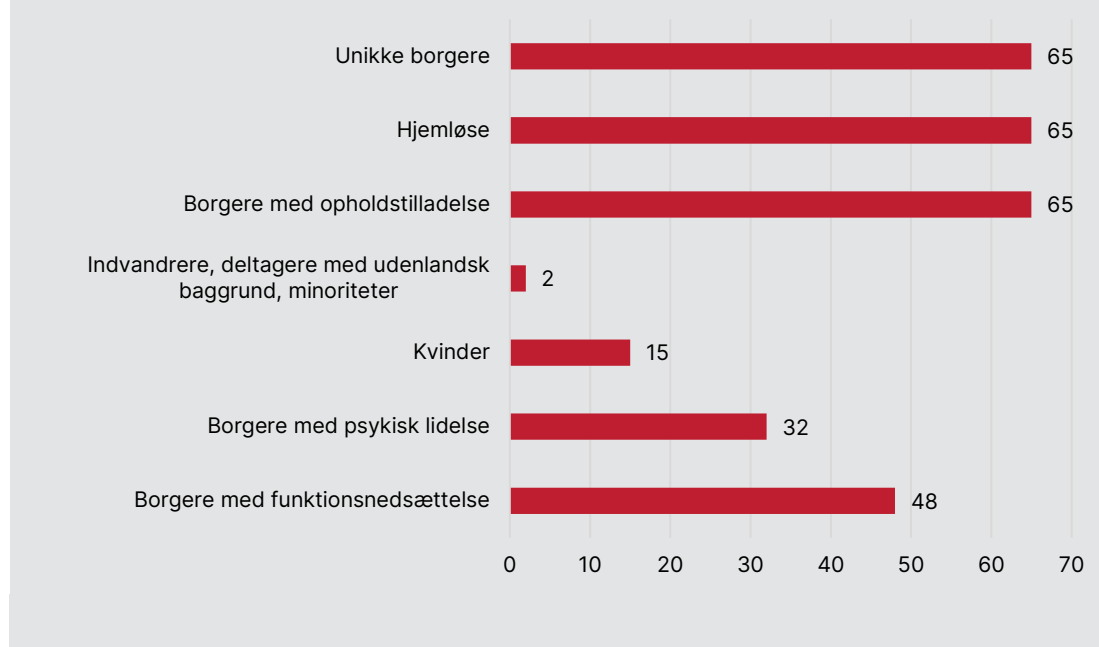
Kilde: Data fra Omsorgscenteret Svalegangens egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

Af registreringer af borgerne fremgår det, at alle de borgere, der har været indskrevet på Omsorgscenteret Svalegangen er hjemløse borgere, som har lovligt ophold i Danmark. Sammenlignet med de øvrige FEAD-finansierede projekter er det karakteristisk, at kun to af de borgere, omsorgscenteret har været i kontakt med, er indvandrere eller borgere med en udenlandsk baggrund eller minoritetsbaggrund. I forhold til den demografiske profil fremgår det af statusrapporterne fra Omsorgscenteret Svalegangen til Socialstyrelsen, at borgerne i projektet alle har været voksne i alderen 15-65 år. Kun en enkelt borger i projektperioden var ældre end 65 år. Andelen af mandlige borgere i projektet udgjorde omkring 77 % svarende til 50 borgere. Omkring halvdelen af borgerne, projektet har været i kontakt med, havde en psykisk lidelse, mens omkring 74 % af borgerne havde en fysisk funktionsnedsættelse (svarende til 48 borgere). Sammenlignet med de andre FEAD-finansierede projekter er det således også et karakteristika ved borgerne på Omsorgscenteret Svalegangen, at en meget stor andel af dem har enten en psykisk lidelse og/eller en funktionsnedsættelse.

Overordnet set er det vurderingen, at der er overensstemmelse mellem de i projektet skitserede karakteristika ved den oprindeligt tænkte målgruppe for projektet og den målgruppe, der har været indskrevet på Omsorgscenteret

Svalegangen. Det er således vurderingen, at projektet er lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere.

Figur 3.3 Karakteristika ved borgerne på Omsorgscenteret Svalegangen

Kilde: Data fra Omsorgscenteret Svalegangens egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

De sundheds- og socialfaglige medarbejdere fortæller, at borgerne ofte ikke formår at være nogen steder. De kan ikke holde ud at være indlagt på sygehuset og kan finde på at gå deres vej efter en halv time. En frivillig på Omsorgscenteret Svalegangen beskriver ydermere borgerne som mennesker, der har meget lidt tillid til det offentlige system. De oplever at have mødt meget modstand og har en stor skepsis over for deres hjemkommune, sagsbehandler mv. Nogle af borgerne på Omsorgscenteret Svalegangen er aktivt misbrugende, og ifølge den frivillige drejer det sig mest om alkoholmisbrug. Det sker, at borgerne kan være verbalt hårde eller opføre sig grænseoverskridende, men det er ikke noget, den frivillige selv har oplevet. Den frivilliges oplevelse er, at de borgere, denne møder på omsorgscenteret, er meget medtagede, og at det er borgere, som ikke nødvendigvis har et langt liv tilbage at leve. Mange af borgerne har diagnoser og et helbred, der er ødelagt af et mangeårigt misbrug.

3.4 Trin-for-trin tilbage til job

Målgruppen for Frelsens Hærs projekt Trin-for-trin tilbage til job er fattige migranter fra EU, som kan hjælpes til at blive jobparate, og som er hjemløse. Gruppen taler noget engelsk eller dansk og har mindre udslagsgivende diagnoser eller misbrug.

I projekt Trin-for-trin tilbage til job var den oprindelige målsætning at udvælge 80 borgere pr. år, som deltager i et 10 ugers intensivt forløb med henblik på at få et job og et sted at bo. Som det fremgår af Tabel 3.4, er det lykkedes at gennemføre 158 borgerforløb i projektet svarende til ca. 63 forløb om året. I projektet er det således ikke lykkedes at efterleve den oprindelige målsætning for projektet. En stor del af årsagen til dette skal findes i, at det har været vanskeligere end forventet at rekruttere relevante borgere til projektet. Dels har en del landegrænser været lukket som følge af covid-19-nedlukningerne i Europa, hvorfor der er kommet færre migranter til Danmark, dels har en del af de mest ressourcestærke migranter, som følge af covid-19-situationen valgt at rejse tilbage til deres hjemland.

Tabel 3.4 Akkumuleret antal borgere i projektperioden i Trin-for-trin tilbage til job

Projekt	Borgere 2. halvår 2019	Borgere 1. halvår 2020	Borgere 2. halvår 2020	Borgere 1. halvår 2021	Borgere 2. halvår 2021	I alt i projektperioden
Trin-for-trin tilbage til job	33	61	99	122	158	158

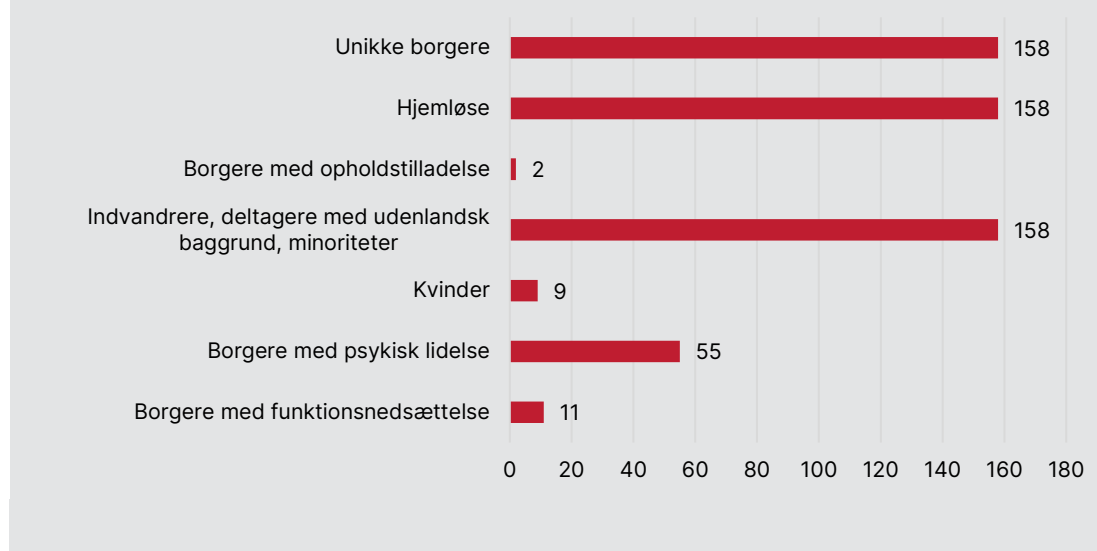
Kilde: Data fra projekt Trin-for-trin tilbage til jobs egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

Den demografiske profil af borgerne viser, at alle i projektet er mellem 15 og 65 år, og kun knap 6 % af borgerne er kvinder. Alle de deltagende borgere er hjemløse og indvandrere eller deltagere med udenlandsk baggrund eller fra minoriteter. Frelsens Hær har først fra 1. juli 2020 registreret, om borgerne i projektet har en psykisk lidelse eller en funktionsnedsættelse. Af de 97 borgere, der har deltaget i projektet i perioden fra 1. juli til 31. december 2021, har 55 ud af de 97 unikke borgere en psykisk lidelse, og 11 har en funktionsnedsættelse.

Overordnet set er det vurderingen at der er overensstemmelse mellem de i projektet skitserede karakteristika ved den oprindeligt tænkte målgruppe for projektet og den målgruppe, man har været i kontakt med i regi af projektet.

Samtlige borgere, der har været kontakt til i projekt Trin-for-trin tilbage til job, er således hjemløse migranter med lovligt ophold i Danmark. Projektet er således lykkedes med at tiltrække den relevante målgruppe af borgere.

Figur 3.4 Karakteristika ved borgerne i Trin-for-trin tilbage til job

Kilde: Data fra projektet Trin-for-trin tilbage til jobs egne halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

I interviewene med projektlederen og medarbejderne fremgår det, at projektet er et tilbud for hjemløse EU-borgere og borgere med EU-opholdstilladelse, der er ankommet til Danmark, og som ønsker hjælp til at få et job og herved også et sted at bo. De fleste af borgerne har ikke et CPR-nummer, sygesikringskort eller bankkonto, hvorfor Trin-for-trin tilbage til job netop hjælper borgerne med dette, da det er forudsætning for at få et job og en bopæl. I princippet kan danske borgere også benytte sig af tilbuddet, men disse har ofte andre muligheder for at opsøge hjælp. Medarbejderne fortæller, at borgerne i projektet primært er mennesker, der pga. deres situation som hjemløse, ikke kan tænke langt nok ind i fremtiden, til at de kan finde et job og et sted at bo, da de bruger al deres energi på at overleve på gaden.

Ifølge en af medarbejderne i projektet er et af inklusionskriterierne for projektet, at borgerne ikke må have misbrug, medmindre de er under behandling. Baggrunden for dette er, at borgerne ikke kan fastholde et job, hvis de styres af misbrug og eksempelvis indtager alkohol fra morgenstunden. Derudover skal borgeren kunne tale rimelig forståeligt engelsk. Projektlederen tilføjer til karakteristikken af målgruppen, at de ikke kan rumme borgere med psykiatriske dobbeltdiagnoser, da de ikke i projektet har kompetencerne til at løfte så alvorlige problematikker.

4 Fysisk lokation og covid-19 har udfordret projekterne

I dette afsnit skitseres de faktorer, som indledningsvist eller løbende har haft en betydning for de fire FEAD-støttede projekter. Der ses således tilbage på den samlede projektperiode fra andet halvår af 2016 til udgangen af 2021. De enkelte projekter har alle oplevet større og mindre udfordringer i implementeringen og leveringen af indsatserne. I det følgende skitseres alene de udfordringer, der har eller har haft signifikant betydning for den indsats, der leveres til borgerne. Kapitlet skitserer således fund samlet set i relation til undersøgelsesspørgsmål tre jf. afsnit 1.2.

4.1 Fysisk lokation

I to projekter har man indledningsvist i projektperioden oplevet udfordringer med den fysiske lokation for indsatsen. Dette gælder både projektet Hjemløse sårbare migranter i København samt Omsorgscenteret Svalegangen.

Projekt Hjemløse sårbare migranter i København består som tidligere beskrevet af tre delindsatser. En opsøgende funktion i form af Outreach, et natherberg samt en varместue. Ved projektopstart lå natherberget og varместuen på to forskellige lokationer. Udgangspunktet for det oprindelige projekt var at skabe et samlet hus til indsatsen – dvs. at samle den rådgivende funktion, varместuen og overnatningsmuligheden. Dette på baggrund af en antagelse om, at det at samle funktionerne i ét hus ville kunne bidrage til at skabe en ro og stabilitet for borgerne, som ville kunne flytte borgerne nærmere det liv, de ønsker. Det lykkedes dog ikke i første omgang projektet at få den nødvendige tilladelse til at åbne varместuen for overnatning. Tilladelsen gik først igennem i 2019, hvilket betød, at de tre indsatser i projektet i den første runde af udmåling af FEAD-midler blev løsere koblet til hinanden end oprindeligt tiltænkt.

Også Røde Kors' projekt med etablering af Omsorgscenteret Svalegangen for hjemløse i Region Syddanmark var indledningsvist i projektperioden udfordret af store vanskeligheder med at finde en fysisk lokation til omsorgscenteret. I projektet har man i opstarten været meget bevidst om, at det var afgørende med en kommunal opbakning til den fysiske placering af omsorgscenteret. For nogle kommuner har der været en indledningsvis frygt for, at hjemløseborgere fra andre kommuner i regionen ville vælge at blive 'boende' i den kommune, hvor omsorgscenteret blev fysisk placeret og dermed, at borgerne ville blive en mulig økonomisk belastning for den pågældende kommune efter opholdet på

omsorgscenteret. Der har således indledningsvist i projektperioden været et arbejde i forhold til at mane denne frygt til jorden. Borgerne opholder sig maksimalt 14 dage på Omsorgscenteret Svalegangen, og det er erfaringen fra lignende projekter, at borgerne ikke i denne korte periode opbygger et netværk, som er bedre end deres eksisterende. Dette understøttes af socialsygeplejersker og gadeplansmedarbejdere fra Røde Kors' øvrige centre. Erfaringen er, at borgerne har en tilknytning til deres hjemkommune og efter et ophold på et omsorgscenter ønsker at komme 'hjem' til deres netværk. I foråret 2020 lykkedes det dog Røde Kors at finde en kommune, der ville huse projektet, og 1. juli 2020 overtog projektet et lejemål i Middelfart Kommune. Konsekvensen af udfordringerne med at finde de fysiske rammer til Omsorgscenteret Svalegangen har været, at omsorgscenteret først blev åbnet for borgerne den 15. september 2020.

4.2 Covid-19

Alle de tre projekter, der har modtaget FEAD-midler i anden projektperiode, har oplevet udfordringer som følge af covid-19.

På Omsorgscenteret Svalegangen har man oplevet et midlertidigt fald i rekrutteringsgrundlaget. Oplevelsen har været, at der har været færre borgere i målgruppen indlagt på hospitalerne, og personalet på akutafdelingerne har oplevet, at borgere i målgruppen i perioder har holdt sig væk fra hospitalerne. Konsekvensen for projektet har været, at der har været færre borgere indskrevet på omsorgscenteret, end der har været kapacitet til. Dette har haft en betydning for dynamikken på centeret, blandt andet som følge af, at man har været nødsaget til at aflyse de frivilliges vagter, når der ikke har været borgere indskrevet. Covid-19 har også haft den konsekvens, at det har været vanskeligere at holde tværgående møder med blandt andet personalet på hospitalerne, hvilket har påvirket udbredelsen af kendskabet til Omsorgscenteret Svalegangens eksistens blandt det relevante sundhedspersonel og derigennem vanskeliggjort rekrutteringen af borgere negativt.

I projektet Hjemløse sårbare migranter i København har covid-19 også haft konsekvenser for antallet af borgere i projektet og for borgergruppens sammensætning. På kompasset har man oplevet et anslået fald på 1/3 i antallet af borgere. Oplevelsen har endvidere været, at en del af de mere ressourcestærke migranter, som følge af covid-19-nedlukningerne i Danmark er rejst hjem. Mange af de tilbageværende borgere har derfor været de mest sårbare og udsatte borgere i målgruppen, som ikke har haft ressourcerne eller muligheden for at rejse hjem. Oplevelsen har været, at borgere med psykisk sygdom og misbrug har udgjort en større del af den samlede målgruppe, hvilket i projektet har betydet, at man har brugt meget tid på sundhedsproblematikker,

herunder misbrug og psykisk sygdom. For de tilbageværende borgere har covid-19 endvidere betydet, at det har været sværere at ernære sig ved at samle flasker, sælge magasiner eller at arbejde på festivaler. Derudover har de hjemløse borgere i perioder været udfordret af, at mange af de steder borgerne normalt gør ophold i løbet af dagen har været lukket (fx biblioteker), hvilket betyder, at borgerne, når borgerne er ankommet til natterberget om aftenen, ofte har opholdt sig udendørs siden kl. 7 om morgenen. På grund af hjemsendelser har Kompasset været nødsaget til at anvende minimale medarbejderressourcer med fysisk fremmøde af så få medarbejdere som muligt. Det har betydet, at nogle medarbejdere har måttet udfylde flere funktioner end normalt, hvilket bl.a. har givet mindre tid til rettighedsarbejdet. Ligesom på Omsorgscenteret Svalegangen har covid-19 haft konsekvenser for anvendelsen af frivillige i projekt Hjemløse sårbare migranter i København. I foråret 2020 har man haft meget få frivillige tilknyttet projektet, og det har efterfølgende været svært at genetablere de frivilliges tilknytning til projektet. På den måde har nedlukningerne og hjemsendelserne som følge af covid-19 haft negative afledte konsekvenser efterfølgende, fordi der har været færre frivillige til at varetage relationsarbejdet med borgerne og til at initiere ekstra aktiviteter. Manglen på frivillige har betydet, at de lønnede medarbejdere i perioder har måttet varetage en del af de frivilliges opgaver og derfor har haft mindre tid til at varetage deres tiltænkte arbejdsopgaver.

I Trin-for-trin tilbage til job har konsekvenserne af covid-19 været, at det har været mere udfordrende at rekruttere kursister til projektforløbet. Forklaringen på dette skal formentlig findes i, at der har været døgntilbud til alle hjemløse i Københavns Kommune under covid-19. De hjemløse har derfor haft mulighed for at søge ophold andre steder, hvor jobsøgning og deltagelse i kurser ikke har været et krav. Dertil kommer, at de lukkede landegrænser rundt omkring i Europa har bevirket, at der i perioder har været stor nedgang i antallet af migranter, der er ankommet til Danmark, hvorfor projektets rekrutteringsgrundlag har været væsentligt mindre end oprindeligt forventet.

5 Projekternes virkninger

Dette kapitel skitserer virkningen af de fire FEAD-støttede projekter. I kapitlet skitseres indledningsvist, i hvilket omfang projekterne har bidraget til at fremme borgernes deltagelse i andre sociale tilbud og dermed, i hvilket omfang projekterne har formået at brobygge til forskellige eksisterende tilbud til målgruppen. Dernæst skitserer kapitlet, hvilke virkninger projekterne har haft på borgerniveau og herunder, hvilke konkrete forandringer for borgerne projekterne har bidraget til. Samlet set skitserer kapitlet således evalueringens fund i relation til undersøgelsesspørgsmål fire og fem jf. afsnit 1.2.

5.1 Projekterne er lykkedes med brobygning til andre indsatser

Som nævnt indledningsvist (se afsnit 1) er målet med de FEAD-støttede projekter, at projekterne igennem opsøgende aktiviteter kan tiltrække de mest socialt udsatte borgere i Danmark. Denne gruppe af særligt socialt udsatte borgere er karakteriseret ved, at de ikke i tilstrækkelig grad anvender eksisterende sociale tilbud og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Den overordnede hensigt med FEAD-programmet er således at fremme socialt udsatte borgeres deltagelse i sociale tilbud og styrke brobygningen mellem forskellige eksisterende tilbud, der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation. På baggrund af tidligere lignende initiativer, er der formuleret en forventet succesrate for andelen af særligt udsatte borgere fra et FEAD-støttet indsatsprojekt, som efterfølgende deltager i andre indsatser. Overordnet set er det målet, at 35 % af borgerne i de FEAD-støttede projekter efterfølgende deltager i andre indsatser, der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation.

Datagrundlaget for opfølgningen på, hvorvidt projekterne har opnået denne målsætning, er projekternes halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen i perioden andet halvår 2016 til og med andet halvår af 2021. Af statusnotaterne fra alle fire FEAD-støttede projekter fremgår det, at det for alle projekterne har været en udfordring at tilegne sig præcise oplysninger om, hvilke indsatser borgerne gør brug af efter deltagelse i de FEAD-støttede projekter. Dette som følge af, at man i projekterne ikke nødvendigvis er i kontakt med borgerne, efter de har deltaget i FEAD-projekterne. De enkelte projekters opgørelser bygger således delvist på projekternes bedste kvalificerede skøn over, hvor mange af de borgere, de har haft kontakt til, som efterfølgende deltager i andre indsatser eller projekter.

Data fra projekternes statusnotater viser, at alle de fire FEAD-støttede projekter, ifølge deres egne bedste skøn, efterlever målet om, at 35 % af borgerne efter deltagelse i FEAD-projekterne, deltager i andre projekter. Som det fremgår af Tabel 5.1 vurderer projekt Hjemløse sårbare migranter i København, at 96 % af de borgere, de har haft kontakt med, efterfølgende anvender andre indsatser. For projekt UDENFOR og projekt Omsorgscenteret Svalegangen gælder dette tilsvarende for henholdsvis 75 og 78 % af borgerne. I projekt Trin-for-trin tilbage til job er det vurderingen, at 62 % af de borgere, de har haft i forløb, efterfølgende gør brug af andre indsatser der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation.

Alle projekterne opfylder således i høj grad målet om, at 35 % af borgerne efterfølgende deltager i andre indsatser, der kan bidrage til, at borgerne opnår varige forbedringer af deres livssituation.

Tabel 5.1 Succesrate for de FEAD-støttede projekter i relation til brobygning til andre eksisterende indsatser

Projekt	Organisation	Antal unikke borgere	Succesrate, procent
Hjemløse sårbare migranter i København	Kirkens Korshær	2.641	96
Projekt UDENFOR	Fonden projekt UDENFOR	162	75
Omsorgscenteret Svalegangen	Røde Kors	65	78
Trin-for-trin tilbage til job	Frelsens Hær	158	62

Kilde: Data fra projekternes halvårslige statusnotater til Socialstyrelsen

5.2 Hjælp til kerneudfordringer igennem projekterne

Dette afsnit belyser borgernes perspektiver på den hjælp og forandring, de oplever, at de fire projekter bidrager til. Med andre ord er det borgernes oplevelse af projekternes virkning, der belyses i det følgende.

Som beskrevet i kapitel 2 om FEAD-projekternes målgruppe, er en del af målgruppen på tværs af projekterne karakteriseret ved forskellige belastende

Datagrundlag

Afsnittets datakilder varierer på tværs af de fire projekter, der indgår i evalueringen. Dette både i forhold til omfanget af data fra de forskellige projekter, idet antallet af interviews på borger-niveau har varieret for hvert projekt (se oversigt i afsnit 1.2.2), og som følge af en variation i dataindsamlingens fokus henover den samlede FEAD-projektperiode. Afsnittets datagrundlag udgøres af korte kvalitative interview gennemført med borgere fra de fire projekter. Der er gennemført borgerinterviews i forbindelse med den afsluttende dataindsamling i første projektperiode i første halvår af 2019, i forbindelse med udarbejdelsen af en midtvejsstatus i anden projektperiode ultimo 2020 samt data indsamlet i forbindelse med den afsluttende dataindsamling i anden projektperiode i slutningen af 2021 og starten af 2022. For projekterne Hjemløse sårbare migranter samt projekt UDENFOR er interviewdata indsamlet i første projektperiode rekodet med henblik på at tilvejebringe et tværgående perspektiv på tværs af de fire FEAD-projekter og på tværs af den samlede FEAD-projektperiode.

livsomstændigheder i form af fx stof- eller alkoholmisbrug samt psykiske udfordringer – forhold, som, hvis de fremtræder i udtalt grad på dataindsamlingstidspunktet, kan gøre det vanskeligt for borgeren at medvirke i interview på en måde, der sikrer valide data, samtidig med, at der tages tilstrækkelige etiske hensyn til borgeren. Ved dataindsamlingen er det tilstræbt at imødekomme disse hensyn, og ligeledes har der været tæt samarbejde med projekternes personale om identifikation af borgere, der havde forudsætning for at medvirke i interview. Derudover har der i nogle tilfælde været sproglige barrierer i forhold til borgernes deltagelse i interview, da det kun har været muligt at gennemføre interview med borgere med et vist niveau af engelsksprogede kompetencer. Konsekvensen af ovenstående er, at der hovedsageligt er indsamlet data hos de borgere, som har haft de bedste ressourcemæssige og sproglige forudsætninger for at medvirke i interview om deres livssitu-

ation og udfordringer. Med andre ord bærer den kvalitative dataindsamling præg af, at der er en (naturlig) selektion af de mest ressourcestærke borgere, altså de borgere, der forventeligt har oplevet (størst) positiv forandring. Dette betyder også, at de borgere, der enten ingen forandring har oplevet eller måske har gennemgået en negativ forandring i den tid, de har deltaget i projektet, ikke i samme grad er repræsenteret i belysningen af projekternes virkninger fra borgerperspektivet.

Afsnittet indledes med at belyse de udfordringer og behov, borgerne oplever at have ved opstart i projektet. Dernæst belyser afsnittet, hvilken hjælp og forskel borgerne oplever, at projekterne bidrager til, samt eksempler på positive forandringer for borgerne, som projekterne med borgernes øjne har afstedkommet.

Projekternes målgrupper er overlappende på den måde, at alle borgere er socialt udsatte i det danske system og ofte har flere belastende livsomstændigheder, der præger tilværelsen. Dog er målgrupperne også forskellige på den

måde, at fx migrantpopulationen oplever andre grundlæggende rettighedsproblematikker i relation til at kunne arbejde og opholde sig i landet end de etnisk danske hjemløse. Udgangspunktet for den støtte, projekterne kan bidrage med og for borgerens forandringsproces, varierer derfor også på tværs af projekterne afhængig af projektets specifikke målgruppe og de udfordringer, borgerne i denne målgruppe oplever. For at nuancere og forstå de virkninger og forandringsmekanismer, som borgerne selv beretter om, er det relevant at eksemplificere de udfordringer og uopfyldte behov, der fylder i borgernes hverdag. Nedenfor beskrives derfor først borgernes oplevede udfordringer for hvert projekt og derefter den hjælp, de har oplevet at få i projekterne samt de positive forandringsprocesser, borgerne selv beskriver, at de har gennemgået.

5.2.1 Oplevede udfordringer og behov

Hos Omsorgscenteret Svalegangen beskriver begge de interviewede borgere at have kæmpet med psykiske udfordringer i perioden op til opholdet, der også var årsagen til, at de blev henvist til Omsorgscenteret Svalegangen via psykiatrien. Derudover nævner begge borgere at have levet i hjemløshed eller funktionel hjemløshed, inden de kom på Omsorgscenteret Svalegangen. Den ene borger, som i perioden før omsorgscenteret ikke havde noget sted at bo, fortæller også, at coronasituationen gjorde det endnu sværere at være socialt udsat i perioden, bl.a. som følge af, at mange sociale tilbud lukkede ned, hvorfor det var vanskeligt at finde et sted at opholde sig og få støtte.

Karakteristisk for de borgere, der benytter sig af tilbuddet i projekt Hjemløse sårbare migranter i København er, at mange af dem, ud over at være hjemløse migranter, også er gadesovere. Flere af borgerne nævner, at det at være gadesover i sig selv er den største udfordring, fordi de aldrig ved, hvor de skal sove om natten. Som hjemløs migrant i Danmark er det svært at finde et sted at sove indenfor, fordi de oftest er flere om buddet, end der er plads til på de væresteder, hvor de som migranter må opholde sig. Selvom denne borgergruppe har stået i kø til at komme indenfor for natten, kan de alligevel risikere at måtte overnatte på gaden. Usikkerheden over aldrig at vide, hvor de kan sove, fylder ligeledes meget i flere af borgernes fortællinger om deres håb for fremtidig forandring. Her fortæller flere af de interviewede brugere, at de håber på at finde et fast sted at sove indenfor, hvor de kan føle sig friske og veludhvilede om morgenen. En af de interviewede borgere nævner i denne forbindelse også, at det er svært at være gadesover, når man døjer med fysiske skavanker. Dette særligt i vinterhalvåret, når det bliver rigtig koldt. For flere af borgerne er det også en stor udfordring at navigere i det danske system, særligt når man ikke taler engelsk eller dansk. Sprogbarrieren gør det samtidig svært for borgerne at finde et arbejde, da der ikke er mange arbejdsgivere, der vil ansætte dem, hvis de ikke kan engelsk eller dansk. I forhold til det at finde arbejde ligger der også en udfordring med CPR-nummerregistrering. I

flere af interviewene går det igen, at det ikke at have et CPR-nummer er et stort benspænd for borgerne i projektet. Mange arbejdsgivere kræver, at man har et CPR-nummer, for at man kan blive ansat, men for at kunne søge om et CPR-nummer kræver det en arbejdskontrakt på et vist antal timer. Borgerne oplever, at det kan være svært at finde et arbejde med tilstrækkeligt antal timer, hvis man hverken har et CPR-nummer eller taler dansk eller engelsk. En af borgerne beskriver, at den største oplevede udfordring er, at det er vanskeligt at få hjælp i Danmark som hjemløs migrant, da der er meget få indsatser målrettet denne målgruppe.

Tilsvarende beskriver de fleste borgere i projekt Trin-for-trin tilbage til job, at de udfordringer, de oplevede forud for deltagelse i projektet, omhandlede det at bo på gaden samt udfordringer i relation til at søge og få arbejde. Mange af borgerne havde ikke et CPR-nummer forud for deltagelse i projektet, og deres oplevelse har været, at det er svært at få hjælp i det danske system uden et CPR-nummer. Dertil kommer, at kun få indsatser har mulighed for at hjælpe dem, når de ikke har et CPR-nummer. Dette betyder også, at denne borgergruppe ofte er nødsaget til at sove på gaden, fordi der er få væresteder, hvor de må komme ind. Mange af borgerne er blevet henvist til Trin-for-trin tilbage til job via Kompasset (projekt Hjemløse sårbare migranter i København), fordi de gerne vil have et arbejde og et sted at bo i Danmark. Flere af borgerne beskriver, at det er svært at finde et arbejde med tilstrækkeligt antal timer, hvorfor de ofte må have flere jobs ad gangen, men samtidig er det svært overhovedet at finde et arbejde uden et CPR-nummer. Enkelte af borgerne beskriver også, at covid-19 gjorde det endnu vanskeligere at finde et arbejde, fordi mange arbejdspladser lukkede helt ned i perioden. Ud over udfordringer med at finde job fortæller flere af borgerne, at det er en udfordring, at ting tager meget lang tid i det danske system, og at sagsbehandlingstiden til diverse registreringer ikke kan klares inden for den periode på ti uger, hvor borgerne deltager i projektet. Et eksempel på dette er, at flere borgerne fortæller, at det tager lang tid at åbne en bankkonto, hvorfor de har oplevet ikke at kunne få udbetalt den løn, de har tjent den første måned i job.

I projekt UDENFOR fortæller borgerne om forskellige udfordringer, der både knytter sig til projektet og deres situation som socialt udsatte i perioden. Af udfordringer relateret til deres livssituation nævner en af borgerne fx, at det som socialt udsat i Danmark er svært at navigere i systemet, og at det kræver mange ressourcer, selvom man får meget hjælp. En anden borger fortæller, at det er en udfordring ikke at have et sted at bo, og at vedkommende oplever, at mange sociale tilbud er for skemalagte, hvilket ikke harmonerer med den hverdag, man har som særlig udsat. Hertil fortæller en tredje borger, at det er en udfordring ikke at have noget meningsfuldt at give sig til i hverdagen, når man er særligt udsat. Adspurgt om de største udfordringer i perioden relaterer to af borgernes svar sig også til projektet, hvor de nævner, at den manglende struktur i forhold til byggeprocessen har været en udfordring, der har givet

anledning til frustrationer undervejs. En borger fortæller også, at det har været en udfordring, at lovningen om, hvornår husene ville være færdige, hele tiden har rykket sig.

5.2.2 Hjælp fra projektet

De interviewede borgere er meget positive over for Omsorgscenteret Svalegangen, og de giver udtryk for, at Omsorgscenteret Svalegangen har været et vigtigt skridt på vejen mod en positiv forandring. De beskriver Omsorgscenteret som et 'safe-space', hvor det er okay bare at være, og et sted, hvor det er okay ikke at være okay. En af borgerne beskriver opholdet på Omsorgscenteret Svalegangen som en pause fra det virkelige liv, hvor der ikke er nogen krav, og hvor man bare kan lukke døren bag sig. På Omsorgscenteret Svalegangen får man fjorten dages pause til at restituere, men fordi opholdet er tidsbegrænset, er det ikke et sted, hvor man kan gemme sig for evigt. Hvis borgerne ønsker vedvarende forandring i livssituationen, står personalet klar til at hjælpe dem. Begge borgere italesætter, at Omsorgscenteret Svalegangen er et skridt mod positiv forandring, hvis det er det, man ønsker, men det er også et sted, hvor man kan være, uden at der stilles nogle krav til, at man skal skabe forandring i ens liv, mens man er der. Begge borgere italesætter også, at det er en vigtig del af projektet, at der er et venligt personale, der både står klar til at hjælpe, hvis man ønsker det, men de kan samtidig også rumme, at nogle ikke ønsker eller er klar til at skabe en forandring i løbet af de fjorten dage, opholdet varer. Begge borgere beskriver, at Omsorgscenteret Svalegangen er et rart og trygt sted at være, fordi personalet ser de mennesker, der kommer der, som de mennesker, de er. Den ene borger beskriver også, at en stor hjælp fra projektet har været, at projektet brobygger til andre indsats, fx hjemkommunen, egen læge m.fl., og at projektet tilbyder transport til og fra aftaler til fx læge eller kontaktpersoner i kommunen.

I projekt Hjælp til sårbare migranter i København beskriver flere af borgerne, at projektet hjælper med at få opfyldt basale behov som fx et sted at sove indenfor om natten, et sted, hvor man kan hvile og opholde sig i dagtimerne samt muligheden for at få opbevaret sine ting i et skab, så man ikke skal frygte, at de bliver stjålet (Locker Room). Her kan man også soignere sig, drikke en kop kaffe og få en god snak med personalet. Flere af borgerne nævner, at det at have nogen at tale med, som aldrig siger, at de ikke har tid, er en vigtig og betydningsfuld del af projektets indsats. En borger, der døjer med en gammel arbejdsskade, der gør det svært at bo på gaden i de kolde måneder samt et alkoholmisbrug, fortæller, at det, at personalet er søde og imødekommende og spørger, hvordan det går, og om der er noget, man gerne vil have hjælp til, er den vigtigste indsats, projektet tilbyder. Hertil fortæller en anden borger, at det vigtigste tilbud i projektet er, at der er nogle at tale med, og som kan hjælpe én, når man har ondt i livet. Medarbejdernes rummelighed og

imødekomme og hjælpsomme tilgang er således centralt for borgernes opfattelse af, hvad projektet har gjort af forskel for dem. Samtidig fortæller flere af borgerne, at de gennem projektet får mulighed for at socialisere med andre fra samme land som dem selv, og at projektets fysiske rammer gør, at de møder andre i samme situation. For de borgere, der gerne vil finde et arbejde i Danmark, hjælper projektet også med råd og vejledning om, hvordan man navigerer i det danske system. I den forbindelse fortæller borgerne, at de igennem projektet har fået hjælp til at få både pas, sygesikring, CPR-nummer, at finde et arbejde og at få øvrig nødvendig dokumentation på plads. Flere af borgerne beskriver også, at projektets medarbejdere hjælper dem med at have overblik over processerne og sagsbehandlingen i systemet, hvilket er vigtigt, fordi de ellers risikerer at overse frister og deraf blive tabt undervejs. Igennem projektet har flere borgere også fået følgeskab af en medarbejder til samtaler hos kommunen eller andre instanser, hvilket har været en vigtig hjælp for dem, fordi de har haft en medarbejder ved deres side, som varetager borgerens interesser, og som kan oversætte for borgerne under møderne eller efterfølgende. Flere borgere lægger vægt på, at det er en stor hjælp, at projektets medarbejdere kan hjælpe med at oversætte til et sprog, borgerne taler og forstår bedre end engelsk eller dansk. Dette gælder særligt, når de modtager breve fra offentlige instanser.

Borgerne fra projekt Trin-for-trin tilbage til job er generelt meget positive om projektet. De fortæller, at de oplever, at projektet fungerer godt, og at det bidrager til at hjælpe dem videre i livet. Borgerne giver alle udtryk for, at det har meget stor betydning for dem, at de igennem deltagelsen får opfyldt deres basale behov i form af en seng at sove i, mad og muligheden for at gå i bad og vaske tøj. Borgerne fortæller, at de har fået hjælp til at få deres papirer bragt i orden, hvilket inkluderer, at de har fået CPR-nummer, sygesikringsbevis, bankkonto og NemID. Derudover fortæller de, at de har fået hjælp til og rådgivning i forhold til jobsøgning og jobkontakt, hvilket de oplever bidrager positivt til deres situation. En borger, der igennem projektet har fået arbejde som avisuddeler, fortæller, at projektet tilbyder et fællesskab og nogle rammer, som er trygge og rare at være i. Borgeren beskriver, at det er dejligt at være et sted, hvor der er få mennesker sammenlignet med nogle af de andre tilbud til målgruppen. Ud over at projektet giver borgerne et sted at bo i 10 uger og en seng, som er deres egen, hjælper projektet også konkret med at skrive CV og søge jobs. I forbindelse med jobsøgningsprocessen beskriver borgerne, at projektets jobkonsulent også tager med dem til samtaler hos fx SIRI og International House for at få et CPR-nummer, så de bl.a. kan åbne en bankkonto. En borger fortæller, at han har fået hjælp til at få kontakt til en læge og til at få gratis medicin, og på den måde har fået hjælp til at håndtere de psykiske udfordringer, han kæmper med. Dette har, ifølge ham selv, gjort en stor forskel for hans liv. En enkelt borger, som har natarbejde, savner at kunne sove i sin seng i dagtimerne, hvilket ikke er muligt fordi der ikke er tilknyttet personale til

sovesalen i dagtimerne. Overordnet set oplever borgerne, at projektet fungerer godt og for manges vedkommende, at de gennem deltagelse i projektet er kommet videre med deres liv. Flere af dem beskriver, at det har bidraget positivt til deres situation, at de har fået hjælp til at navigere i systemet af nogle, der kender systemet, og som kan forstå og oversætte, hvad der foregår til møderne. De borgere, som har fået arbejde gennem projektet, beskriver, at det er en stor hjælp, at man også må komme der, selvom man ikke længere er en del af projektet i forbindelse med projektets efterværnstilbud, fx hvis man skal have hjælp til at modtage og læse et brev, som oftest er på dansk.

Borgerne i projektet UDENFOR giver udtryk for, at de oplever, at projektet hjælper med at skabe stabilitet og fællesskab. En af borgerne beskriver projektet som et *"opsamlingssted"* – forstået som et sted, der kan hjælpe en *"op"* igen. Hertil fortæller en anden borger, at han igennem projektet har fået mulighed for at tænke over og drømme om fremtidige uddannelsesmuligheder. En af borgerne nævner også, at projektet tilbyder et sted at bo, som man har lyst til at blive i, fordi man selv har været med til at skabe det. Alle de interviewede borgere beskriver, at de igennem projektet oplever at have fået medansvar og et arbejdsfælleskab, hvor man kan komme og få noget for hånden. En af borgerne beskriver ligeledes, at fællesskabet på byggepladsen på den måde også adskiller sig fra fællesskaber på væresteder ved at tilbyde en følelse af ejerskab for projektet. En anden borger fortæller, at projektet tilbyder muligheden for at være sammen om noget fælles tredje, og at dette bidrager til, at man får følelsen af at være velkommen, fordi man skaber noget sammen. Hertil beskriver en anden borger, at der er et godt kollegaskab og en åbenhed på byggepladsen, der skaber en glæde ved at komme på arbejde. Relationerne med medarbejderne beskrives som en vigtig del af projektet, og at medarbejderne er i stand til at vise oprigtigt nærvær og interesse for borgerne, samtidig med at de er i stand til at rumme, at borgerne tumler med store udfordringer i deres liv.

5.2.3 Forandringsperspektiver

Efter fjorten dages ophold på Omsorgscenteret Svalegangen beskriver begge interviewede borgere, at de har oplevet, at projektet har hjulpet med at brobygge til et forsorgshjem i nærheden, hvor personalet fulgte dem hele vejen til døren for at sikre, at de kom godt frem. Begge borgere italesætter, at de har Omsorgscenteret Svalegangen at takke for den positive forandring, der er sket i deres liv, siden de var på centeret. Begge borgere har, efter at have boet på forsorgshjemmet i nogle måneder, fået deres egen bolig. Den ene borger, som inden opholdet på Omsorgscenteret Svalegangen var funktionelt hjemløs, beskriver, at den største hjælp og det vigtigste skridt mod forandring var, at personalet vurderede, at borgeren ville have bedre af at komme på forsorgshjem end tilbage i egen bolig efter endt ophold. Som følge af den vurdering er borgeren i dag blevet ædru og er kommet i en ny bolig, og borgeren

anser ikke længere sig selv som værende funktionelt hjemløs. Den anden borger italesætter at være kommet i egen bolig samt at have fået et job takket være de små skridt mod forandring, som Omsorgscenteret Svalegangen lagde grundlaget for. Begge borgere beskriver Omsorgscenteret Svalegangen som et vigtigt springbræt mod den forandring, de har skabt i deres liv i perioden.

I projekt Hjemløse sårbare migranter i København er målgruppen meget blandet, og borgerne kæmper oftest med flere og forskelligartede udfordringer. Oplevelsen af forandring beror derfor også på den enkelte borgers situation. For nogle borgere har alene det at have fundet frem til projektet og derigennem fået et trygt sted at overnatte været en betydningsfuld forandring, mens den mest betydningsfulde forandring for andre har været at få et job. En borger, der ikke er kommet i job endnu men modtager hjælp til jobsøgning igennem projektet, fortæller, at projektet har givet ham et håb og troen på, at han kan finde et arbejde, så det ikke er nødvendigt at stjæle for at overleve. Ligeledes beskriver borgeren, at det at komme i projektet hver dag har bidraget til, at han har fået en form for stabilitet i sit liv. En anden borger fortæller at opleve, hvordan det at komme hos projektet hver dag har bidraget til en form for tryghed, og at den vigtigste hjælp har været et sted at overnatte og hvile sig i dagtimerne. En tredje borger, der kæmper med et misbrugsproblem, og som har mistet en masse penge og dokumenter efter at være blevet bestjålet i sit hjemland, beskriver, at den mest betydningsfulde forandring har været, at projektet har hjulpet ham med at komme tilbage på benene, så han nu tør drømme om et liv uden misbrug og deraf relaterede problemer. Blandt de borgere, der er kommet i job via projektet, beskrives det at have fået arbejde som avisuddeler eller som magasinsælger som værende den største forandring. En borger fortæller, hvordan projektet har hjulpet ham med alle skridt på vejen i jobsøgningsprocessen, hvilket var afgørende, da han ikke havde overblik over trinene på vejen til job. Borgeren beskriver, hvordan han gik fra slet ikke at have noget til nu at have et sted at bo, et arbejde, en bil samt overskuddet til at hjælpe andre, der er i samme situation, som han selv var, takket være den hjælp, han har fået gennem projektet.

For flere af borgerne i projekt Trin-for-trin tilbage til job har den største forandring været at have fået et arbejde og et CPR-nummer, fordi det åbner op for nye muligheder i deres liv, fx i form af lægehjælp. En borger beskriver, at den største forandring har været, at han har fået det bedre efter at have fået den nødvendige medicin, og at projektet bl.a. har hjulpet ham med at søge kon-tanthjælp for hjemløse, men at han stadigvæk drømmer om at finde sit eget sted at bo. To borgere, som endnu ikke er i arbejde, fortæller, at de ved at deltage i projektet har fået et håb om og en tro på, at det kan lade sig gøre at finde et job og få en jobkontrakt, fordi projektet har hjulpet dem med at få et CPR-nummer ved at give dem et sted at bo, hvor de må have deres adresse. Flere af borgerne beskriver, at det at se, at det lykkes for de andre borgere,

som har været en del af projektet over længere tid end dem selv, at finde et arbejde, hjælper med at skabe en tro på, at det også nok skal lykkes.

I projekt UDENFOR nævner flere af borgerne, at den største forandring i perioden har været at føle, at de bidrager til noget. Hertil fortæller en af borgerne, at den mest betydningsfulde forandring har været at føle, at man har en rolle, hvor man bidrager til fællesskabet frem for oplevelsen af at blive 'parkeret' et sted, hvor man ikke er ønsket. En anden borger, som har oplevet det som en stor udfordring, at lovnungen om, hvornår husene ville være færdige, hele tiden har rykket sig, beskriver den største forandring som værende muligheden for at få tildelt et hus – noget, der er ens eget, og som man selv har været med til at skabe, fordi det giver mulighed for at etablere sig. Borgeren beskriver også, at en ting er, at der bygges huse, men at det lige så meget handler om, at den enkelte borger bygges op personligt med sociale færdigheder, selvtillid og noget meningsfuldt at give sig til i hverdagen, for et hus hjælper ikke alene på årsagerne til, at man bliver hjemløs. For en anden borger er det mest betydningsfulde, at der igennem projektet stilles forventninger, og at man får et ansvar, men at der stadig tages højde for, at borgerne er i en sårbar situation, og at det derfor også er vigtigt, at forventningerne ikke bliver alt for høje og uoverkommelige. I projektet har han dog lært at sige fra og selv stille krav tilbage til projektet, hvilket han har oplevet har rustet ham til at klare udfordrende processer og relationer fremover. En anden borger beskriver også at det at have fast arbejde har givet noget at stå op til og en væsentlig bedre økonomi i tilværelsen. Vedkommende beskriver at have fået mere kontrol over sit liv, ikke mindst fordi han selv kan købe mad, når han er sulten, og betale for sit ophold på herberget, hvor han bor – og hvor han ikke ville kunne blive boende uden indtægten.

5.3 Basale behov, rådgivning og brobygning til andre indsatser

Dette afsnit skitserer virkninger på borgerniveau set fra ledere, medarbejdere og frivilliges perspektiv. Datagrundlagt for dette afsnit er interviews gennemført med ledere, medarbejdere og frivillige i de fire projekter henover hele FEAD-projektperioden.

Afsnittet er struktureret ud fra tre temaer, som udgør de gennemgående virkninger eller forandringsgrundlag, som projekternes ansatte og frivillige beskriver som gældende for de borgere, de har støttet og hjulpet i projektperioden. Det første tema er *'opfyldelse af basale behov'*, som beskrives som den helt grundlæggende basis for, at borgeren kan opnå ressourcer til at skabe forandring i tilværelsen. Det andet tema er *'rådgivning og værdighed'*, som udfolder

eksempler på, hvordan projekternes videns- og relationsarbejde giver borgerne tro på og mulighed for, at tilbuddet kan hjælpe dem og kan medvirke til at forandre deres situation. Det tredje tema omhandler det *'brobygningsarbejde'*, som gør, at projekterne gennem samarbejde med andre tilbud formår at skabe kontakt til borgerne og hjælpe dem inden for projektets ramme og efterfølgende bygge bro til andre projekter eller tilbud, som kan støtte borgernes videre vej ud af fattigdom og hjemløshed.

5.3.1 Opfyldelse af basale behov skaber base for forandringsproces

Den brede målgruppe for FEAD-projekterne er karakteriseret ved at være borgere, der som følge af deres udsathed lever et kaotisk og ustabil liv og ofte med manglende mentalt overskud til at finde længerevarende løsninger for tilværelsen. Størstedelen af borgerens kognitive ressourcer bruges som oftest på at sikre helt basale behov såsom et sted at overnatte, finde mad og tage ophold steder, hvor de kan finde midlertidig ro og er skærmet for kulde samt for eventuel chikane fra omverdenen. At få opfyldt disse helt basale menneskelige behov er en helt grundlæggende forudsætning for, at borgerne kan finde ressourcer og skabe et overblik, der gør dem i stand til at tænke mere langsigtet end blot at overleve på daglig basis. Opfyldelsen af disse basale behov er således forudsætningen for, at borgerne kan påbegynde en proces, hvor de med støtte og rådgivning kan træffe langsigtede beslutninger for eget liv. Fælles for de fire FEAD-støttede projekter er, at de alle tilbyder borgerne grundlæggende opfyldelse af disse basale menneskelige behov for derigennem at etablere grundlaget for at støtte borgeren i at skabe en positiv forandring i eget liv og finde mere langsigtede og bæredygtige løsninger for deres tilværelse.

Datagrundlag

Afsnittet er udarbejdet på kvalitative datakilder, og der er primært anvendt kvalitativ data indsamlet blandt ledere, medarbejdere og frivillige fra de afsluttende kvalitative dataindsamlinger i de to projektperioder.

For belysningen af virkningerne af projekt UDENFOR samt projekt Hjemløse sårbare migranter i København er der anvendt kvalitative data indsamlet i slutningen af første projektperiode i 2019.

For projekt Hjemløse sårbare migranter i København, projekt Trin-for-trin tilbage til job samt projekt Omsorgscenteret Svalegangen er der primært anvendt kvalitative data fra den afsluttende dataindsamling i anden projektperiode i 2021.

Som følge af, at projekterne varierer i omfang og deraf, at der er forskel på antallet af interviewpersoner i det enkelte projekt, samt at der har været forskelligt fokus i interviewene gennemført i de to projektperioder, er der variation i datagrundlagets tyngde henover kapitlet. For nogle temaer og projekter er der således flere udfoldede eksempler, mens der for andre er færre.

Omsorgscenteret Svalegangen tilbyder en platform for opfyldelse af målgruppens basale behov, ved at borgeren ved ankomst til omsorgscenteret får tilbudt egen lejlighed med mulighed for uforstyrret hvile i de første døgn, bad og rent tøj, adgang til god og nærende kost samt pleje og omsorg efter endt hospitalsindlæggelse. Egenomsorg og muligheden for at hvile og soignere sig er typisk ikke muligt for målgruppen, som ofte lever et barskt liv på gaden eller uden et stabilt hjem. Det at få mulighed for blot at hvile sig, få ro og indtage nærende kost beskrives af centerets personale som helt afgørende for, at borgeren opnår ressourcer til at overskue deres situation og finde motivation til at modtage hjælp.

Kravfrihed er et centralt element i den støtte, der tilbydes på omsorgscenteret. Omsorgscenteret Svalegangen primære formål er at være et sted, borgerne kan komme, restituere og slappe af, og hvor der er ro, og omsorgscenteret adskiller sig således fra det øvrige system ved at stille meget få eller næsten ingen krav til borgeren. Forventningen er, at kravfriheden i sig selv giver anledning til forandring. Borgerne mærker, at de får frihed til at opleve at få hjælp til alt det, de ønsker, uden at der samtidig stilles krav om, at borgeren skal modtage tilbud og hjælp eller forandre noget i deres liv. Medarbejderne beskriver, at denne kravfrihed ofte resulterer i, at borgeren bliver mere parat til at modtage støtte og igangsætte forandringer sammen med personalet.

Omsorgscenteret Svalegangens ansatte og frivillige beskriver, at stort set alle de borgere, der har haft ophold på centeret, med støtte fra de ansatte lykkes med at igangsætte en positiv forandring af større eller mindre karakter under opholdet. For nogle borgere lykkes de med at skabe mærkbare og langsigtede løsninger, eksempelvis at finde bolig og job og generelt sikre, at borgeren sluses ud til et styrket netværk af aktører, fx sagsbehandler og egen læge, der tager over, når de 14 dage på omsorgscenteret er gået. For en del af borgerne ser de også, at borgerne med støtte fra personalet bliver mindre misbrugende, fordi de får mulighed for at reflektere over egen situation, og nogle borgere har endog ønsket en afrusning under opholdet. Personalet beskriver, at de indimellem oplever at modtage borgere, der ikke ønsker eller magter at igangsætte forandringer i deres tilværelse under opholdet. Oplevelsen er, at det for disse borgere stadig meningsfuldt at få en pause fra deres kaotiske tilværelse, hvor de kan slappe af og restituere oven på en indlæggelse. Disse borgere

forlader Omsorgscenteret Svalegangen fysisk styrkede, da de kommer somatisk i bedring og fx har mulighed for at tage på i vægt ved at få tilbudt regelmæssige måltider under opholdet.

Projekt Hjemløse sårbare migranter i København tilbyder ligeledes en ramme for opfyldelse af basale behov hos de borgere, der anvender tilbuddet. I Kompassets varmestue og natherberg kan borgerne få hvile, varme drikke og mulighed for støtte til sundhedsproblematikker, ligesom de i rådgivningen kan få basal viden om egne rettigheder. Projektets ansatte og frivillige beskriver, at de ved at hjælpe borgeren med at få opfyldt nogle basale behov oplever at give borgerne en grundlæggende forudsætning for langsigtet forandring, fx ved at bringe borgerne videre og arbejde med et eventuelt jobperspektiv. Ifølge projektlederne er det tydeligt, at en af styrkerne ved projektet er, at Kompasset kan tilbyde borgerne en periode med sikkerhed, tryghed og ro, hvilket understøtter borgernes refleksion over eget liv. Opfyldelsen af disse basale behov foranlediger, at nogle borgerne formår at træffe mere langsigtede og velovervejede beslutninger for deres liv som eksempelvis at søge job og bolig i Danmark, mens det for andre foranlediger, at de får skabt et overblik over egen situation og på den baggrund bliver i stand til at træffe beslutning om, hvorvidt borgeren ønsker at blive i Danmark eller rejse hjem.

En del af borgerne er som følge af deres barske og kaotiske livsførelse meget medtagede, når de kommer til Kompasset, og for nogle er det ikke et realistisk mål at igangsætte en længere forandringsproces, men en hjælp blot at blive mødt med omsorg og støtte til at opfylde basale behov for en enkelt dag. Alene det at komme ind i varmestuen og få en kop kaffe og et anerkendende klap på skulderen kan gøre en forskel for borgeren, beskriver en medarbejder. For nogle borgere betyder det, at de kommer igen, og at medarbejderne på den måde får bedre mulighed for at hjælpe borgeren med at skabe mere langsigtede forandringer.

I projekt Trin-for-trin tilbage til job beskriver medarbejderne, at de oplever, at det, der får projektet til at fungere, er, at indsatsen tilbyder en tryk, stabil, struktureret og forudsigelig base for borgerne. Erfaringen i projektet er, at borgernes basale behov skal dækkes, således at de kan få tilstrækkeligt psykisk overskud til, at det bliver muligt for dem at fokusere på at finde et job. Lederen af projektet beskriver, at de netop lykkes med at skabe en forandringsproces hos borgerne, fordi tilbuddet er en slags 'holistisk pakkedløsning', som først og fremmest har fokus på at opfylde borgernes basale behov: Når borgeren tilbydes et sted at sove og opholde sig i en længere periode i et trygt og hjemligt miljø, afstedkommer det helt naturligt en lyst og parathed til at lære grundlæggende færdigheder og sprogkundskaber i relation til at blive jobparate og kunne overskue at søge job. Et sted at bo over længere tid er en juridisk forudsætning for, at målgruppen kan søge job, fordi de kan registrere sig på projekt Trin-for-trin tilbage til jobs adresse, hvormed muligheden for at

søge job kan realiseres. Samtidig sikres de andre formelle registreringer, et job i Danmark fordrer: CPR-nummer, NemID mv., men det at bo det samme sted i længere tid giver også borgerne en følelse af tryghed, stabilitet og fælleskab, der giver dem mere overskud til søge arbejde og generelt træffe langsigtede beslutninger for deres liv. Adgang til at opfylde af basale behov er derfor også i dette projekt første skridt på vejen til at skabe en langsigtet forandring.

I projekt UDENFOR i Aarhus oplever medarbejderne og lederne, at projektets tilbud, byggeri og café, bidrager til en mere stabil dagligdag for borgerne, hvilket skaber et godt udgangspunkt for det længerevarende relationsarbejde. Ud over at bidrage til mere stabilitet i borgernes liv får borgerne gennem projektet også dækket nogle af deres basale behov, herunder regelmæssige måltider og mulighed for at være en del af et socialt fællesskab, hvor omdrejningspunktet ikke nødvendigvis er hjemløshed. Oplevelsen i projektet er, at der gennem borgernes projektdeltagelse opstår en fællesskabsfølelse imellem borgere, medarbejdere, ledere og andre, der opholder sig på byggepladsen. Det er lederens og medarbejdernes oplevelse, at projektet, og den fællesskabsfølelse, der opstår deltagerne imellem, bidrager til, at borgerne opbygger en selvtillid og tro på egne evner. For nogle borgere er det også med til at skabe nye drømme og håb om forandring og en fremtid med eget hus. I København oplever lederen og medarbejder, at de ved at hjælpe borgerne med praktiske ting, som fx nyt tøj og soveposer, skaber grundlag for relationsarbejdet, som er et vigtigt udgangspunkt for at hjælpe borgerne til at træffe mere holdbare og langsigtede beslutninger for eget liv.

5.3.2 Rådgivning og følelse af værdighed skaber empowerment

Den generelle oplevelse i projekterne er, at opfyldelse af borgernes basale behov danner grundlag for en proces, hvor borgerne begynder at reflektere over egen situation og bliver mere parate til at modtage den hjælp og støtte, som kan tilbydes i projekterne. Dette sker ofte over en kortere eller længere periode, hvor de ansatte og frivillige udviser omsorg og støtte og opbygger en tættere relation til borgeren, så de i højere grad opbygger tillid til og tro på, at støtten i indsatserne kan bidrage til at hjælpe dem ud af deres situation. Dette sker konkret ved at møde borgeren ligeværdigt og ofte også ved at inkludere dem i en form for socialt fællesskab, som giver dem en følelse af værdighed og tro på, at de kan forandre deres tilværelse. Gennem relationsarbejde og konkret rådgivning om borgerens rettigheder er det opfattelsen i projekterne, at det bidrager til at udvide borgernes bevidsthed om egne handlemuligheder, hvilket klæder dem på til at tage beslutninger, der kan skabe forandring i deres liv.

På Omsorgscenteret Svalegangen arbejdes der med afsæt i borgernes egne behov og ønsker, og medarbejdernes oplevelse er, at de ofte lykkes med at 'så et frø' hos borgerne ved at gøre opmærksom på de muligheder, borgeren

har for at få hjælp. Efter lidt tid sker det nogle gange, at borgerne griber bolden og ønsker hjælp til fx at ringe til lægen. På den måde har medarbejderne god erfaring med at understøtte, at borgerne selv tager initiativ til forandring. Medarbejderne beskriver, hvordan det, at de møder borgerne med tillid og i øjenhøjde, at de udviser omsorg for borgerne og tror på dem, gør, at borgerne føler sig værdifulde som mennesker og derigennem bliver bevidste om behovet for at foretage ændringer i egen tilværelse. En frivillig fortæller, at det at møde andre borgere i samme situation også har en positiv indvirkning på borgernes forandringsparathed. Målgruppen på Omsorgscenteret Svalegangen er ofte borgere, som oplever ensomhed i kraft af deres liv på gaden, og særligt efter en indlæggelse er det oplevelsen, at borgerne har behov for nogle at tale med samt behov for ekstra støtte til at komme videre. Det at blive mødt som et ligeværdigt menneske og at blive inkluderet i et trygt socialt fællesskab giver borgerne troen på, at de er noget værd og derigennem også bliver parate til at tage imod hjælp.

I projekt Hjemløse sårbare migranter i København beskriver ledere og medarbejdere også, at de ved at møde borgerne ligeværdigt og med en imødekommerhed lykkes med at skabe en større værdighed i borgernes liv. Medarbejderne i projektet beskriver, at Kompassets arbejde både har en praktisk side og en personlig side. I projektet arbejdes der med en målgruppe, der har oplevet meget eksklusion, og indsatsen handler derfor både om grundlæggende, igennem relationsarbejde at give borgerne en oplevelse af social inklusion og om at oplyse borgerne om deres muligheder og rettigheder i systemet. Borgerne i målgruppen føler sig afvist og ekskluderet på daglig basis, og medarbejdernes arbejde er derfor grundlæggende at være værdighedsskabende. Omdrejningspunktet for meget af Kompassets arbejde foregår derfor på det menneskelige og personlige plan igennem anerkendelse og inddragelse, da erfaringen er, at dette er forudsætningen for, at borgerne bliver motiverede for at modtage hjælp og rådgivning.

Ifølge flere af interviewpersonerne er det oplevelsen, at Kompasset lykkes med at hjælpe migranterne til at forstå og navigere i det danske system. Især fremhæver projektlederne og rettighedsmedarbejderen, at en af styrkerne ved projektet er, at de kan tilbyde en rådgivning, som målgruppen ikke kan få andre steder (fx i kommunen). Gennem rettighedsarbejde og rådgivning har de bl.a. arbejdet med at gøre det lettere for hjemløse migranter at få oprettet en bankkonto. Adspurgt til borgernes udvikling fortæller flere interviewpersoner, at det ikke altid er muligt at hjælpe borgerne med at skabe større forandringer i deres liv i form af fx job og bolig, men de oplever ind imellem succes historier, hvor nogle af de borgere, der har deltaget i projektet, både finder et sted at bo og et arbejde.

I projekt Trin-for-trin tilbage til job er det også erfaringen, at det, der virker i indsatsen, er, at medarbejderne anvender en relationsopbyggende tilgang til

borgerne og møder dem ligeværdigt. Erfaringen er, at denne tilgang understøtter, at borgerne tager ansvaret for deres egen forandringsproces. Det er endvidere erfaringen, at kontinuiteten i, at borgeren opholder sig i projektet over længere tid, gør det lettere for medarbejderne at opbygge en relation og skabe tillid hos borgerne. Det at opbygge en tæt relation med borgeren opleves som den grundlæggende forudsætning for at få mulighed for at skabe en vedvarende forandring sammen med borgeren. Oplevelsen hos medarbejderne er, at desto bedre de lærer borgeren at kende, desto lettere er det at tilbyde dem den rette form for hjælp, herunder at støtte borgerne i tilegnelsen af de nødvendige 'life-skills', der kræves for at være i stand til at finde og fastholde et job. De ansatte beskriver, at det på den baggrund er lykkedes en stor andel af de borgere, der har deltaget i projektet, at komme i job, og at flere har fået forudsætningerne på plads for at komme det.

I projekt UDENFORs Aarhus-del beskrives selvværd og troen på egne evner af medarbejdere og ledere som et vigtigt grundlag for at skabe drømme og håb om forandring blandt borgerne. En medarbejder i projektet beskriver, hvordan det at fylde borgerne med selvtillid, omsorg og en følelse af ejerskab og ansvar over egen situation bidrager til, at borgerne opbygger et større selvværd, der medvirker til, at de tør tage styring over deres eget liv. Ved at hjælpe borgerne gennem rådgivning og opfyldelse af basale behov får borgerne mulighed for selv at initiere forandring og finde derhen, hvor de tør drømme om et liv med eget hus og job. Medarbejderne og lederen oplever, at projektet skaber fællesskaber og netværk, hvilket medvirker til at mindske borgernes sociale isolation. Oplevelsen i projektet er, at relationsarbejdet og etablering af fællesskabet bidrager til, at borgerne bliver bedre til at overskue og håndtere vanskelige situationer og sociale relationer. I København opleves det, at projektets aktiviteter medvirker til, at deltagerne får frigjort ressourcer til bl.a. at opsøge andre indsatser. Ved at fungere som kontaktpersoner for hospitalsindlagte borgere med somatiske og/eller psykiske problematikker er det medarbejdernes oplevelse, at det har skabt en ro og stabilitet for borgerne under indlæggelse, hvilket har gjort borgerne i stand til at træffe mere holdbare og langsigtede løsninger for eget liv efter udskrivelse.

5.3.3 Brobygningsarbejde

Projekternes målgrupper er borgere, der typisk i meget ringe grad anvender eksisterende sociale tilbud og indsatser og derfor ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Dette kan skyldes borgernes tidligere dårlige erfaringer med systemet og en oplevelse af, at de har vanskeligt ved at opspore og navigere i de støttemuligheder, der findes, hvorfor borgerne ofte opgiver at opsøge hjælp. Et helt centralt formål for de fire FEAD-støttede projekter er at tiltrække borgerne til projektet og hjælpe dem inden for projektets rammer, men ligeledes at brobygge til andre projekter eller tilbud, som videre kan støtte borgeren

ud af fattigdom og hjemløshed. Brobygningen til andre tilbud kan være et vigtigt led i borgerens forandringsproces, fordi det sikrer, at en positiv udvikling fastholdes, når borgeren ikke længere kan støttes inden for det givne FEAD-projekts rammer.

I Omsorgscenteret Svalegangen er det medarbejdernes vurdering, at stort set alle borgere, der har deltaget i projektet, har tilkendegivet at have oplevet en positiv forandring i deres situation under opholdet – også i relation til bedre tilknytning til andre tilbud. Forandringen kan være større eller mindre og både forekomme på et indre og ydre plan for borgeren. For nogle borgere har opholdet medført ny eller forbedret kontakt til egen læge, mens andre fx har fået skabt ny eller forbedret kontakt til sagsbehandler i hjemkommunen. Andre borgere har oplevet, at roen på omsorgscenteret har givet dem *”mod på livet igen”*. Medarbejderne beskriver, at indsatsen i regi af omsorgscenteret ofte strækker sig ud over indsatsen under opholdet på omsorgscenteret, fx ved at medarbejderne eller de frivillige tager med til aftaler uden for tilbuddet eller ved at hjælpe borgerne videre til indsatser efter endt ophold på Omsorgscenteret Svalegangen. Generelt har Omsorgscenteret Svalegangen et stort netværk i hele regionen, hvorfor medarbejderne gennem deres relationer til andre tilbud i kommunerne ofte formår at skabe gode løsninger for borgeren, når borgeren udskrives fra Omsorgscenteret Svalegangen, og som sikrer, at borgeren bliver løftet godt videre. Medarbejderne beskriver, at de er opmærksomme på at bygge bro præcis dér, hvor det ene system slipper, og det andet overtager, herunder særligt i overgangen fra region til kommune. Dette kan eksempelvis være at sikre tæt kontakt med borgerens hjemkommune, hjemmepleje, sagsbehandler, misbrugsbehandler og lignende, og derigennem sikre en god og stabil overgang til de kommunale tilbud, når de 14 dages ophold på omsorgscenteret er forbi. Medarbejderne beskriver, at der ikke er nogle borgere, som ikke er støttet godt videre fra omsorgscenteret, hvis borgeren selv har haft ønske herom.

Projekt Hjemløse sårbare migranter i København er karakteriseret ved i sig selv at have en brobyggende funktion via deres forskellige opsøgende, rådgivende og skadesreducerende indsatser. Projektets ansatte beskriver sig selv som 'mellemløbet mellem borgerne og systemet'. Dette ved først og fremmest at hjælpe borgerne med at navigere i det danske system og ved at informere borgerne om deres rettigheder, hvilket kræver samarbejde med og brobygning til mange andre projekter og indsatser. I bedste tilfælde resulterer brobygningen i en forandringsproces, hvor borgeren med succes opnår eksempelvis at få arbejde eller en mere stabil overnatningssituation. I andre tilfælde fører indsatsen ikke nødvendigvis til vedvarende positiv forandring for borgerne, men til vigtig skadesreduktion for borgeren igennem omsorg og pleje.

Den store udfordring i relation til projektets målgruppe er, at mange af borgerne ikke har adgang til hjælp i de eksisterende sociale tilbud, fordi de ikke

har et CPR-nummer. Projektets rådgivning til borgerne handler derfor om at støtte borgeren i at blive CPR-nummerregistreret, da dette er forudsætningen for, at de overhovedet får adgang til hjælp andre steder i systemet. I mange tilfælde henvises borgere også til andre rådgivende tilbud til målgruppen, eksempelvis gadejuristen og hjemløseenheden i København, som kan hjælpe med juridisk rådgivning eller sagsbehandling. Når de basale ting er på plads, brobygger projektet også til eksempelvis projekt Trin-for-trin tilbage til job for den mere ressourcestærke del af målgruppen, som de vurderer kan have gavn af et længerevarende forløb med fokus på jobparathed og jobsøgning. For den del af målgruppen, som udviser tegn på somatisk sygdom eller svære psykiske lidelser er der etableret et tæt samarbejde med hospitalerne og kommunale sundhedsteam via projektets sundhedsmedarbejder, herunder særligt til socialsygeplejerskerne på de nærliggende hospitaler samt gadeplanspsykiatrien. Generelt er projektets brobyggende indsats karakteriseret ved, at medarbejderne har et stort og solidt netværk inden for hjemløseområdet, hvilket understøtter det tværgående samarbejde om målgruppen, som ofte hjælpes hurtigt og gnidningsfrit videre til andre tilbud til målgruppen. Også projektets opsøgende funktion 'Outreach' har et brobyggende fokus og lykkes ofte at bringe borgerne videre til enten Kompasset eller til andre herberger og varmestuer, fx hos Kirkens Korshær og Grace. Medarbejderne oplever også, at brobygningen går den anden vej, idet de ofte modtager opkald fra fx kommunen angående borgere, som man er bekymret for, og som Kompasset kan hjælpe.

Projekt Trin-for-trin tilbage til job har også et bredt fokus på brobygning, og projektet samarbejder godt med mange aktører, der er relevante for målgruppen. I de fleste tilfælde formår medarbejderne at hjælpe borgerne inden for ressourcerne i projektet, fordi borgeren deltager i projektet over en længere periode, hvorfor der kan arbejdes intensivt med de udfordringer, den enkelte borger oplever. Eksempelvis støtter projektets jobkonsulent borgerne i at navigere i systemet i forhold til jobsøgning, indgåelse af eventuel jonkontrakt og ansøgning om CPR-nummer. Jobkonsulenten er derudover bindeled til mange af de formelle og juridiske systemer, fx SKAT og Styrelsen for international rekruttering og integration, der skal koordineres med, for at borgeren kan arbejde i Danmark. Ved behov brobygges der til andre tilbud uden for projektet, fx kan der ved sundhedsrelaterede problemstillinger brobygges til Sundhedsteamet i Københavns Kommune, Sociolancen og sygeplejeklinikken på Sundholm. Medarbejderne beskriver også, at de har godt samarbejde med Kompasset (Projekt Hjemløse sårbare migranter i København), idet projektets målgruppe overlapper med den del af Kompassets målgruppe, som er mest jobparate.

I projekt UDENFOR er det medarbejdernes vurdering, at alle borgere på forskellig vis oplever, at der er sket en positiv forandring i deres situation. For nogle borgere er der sket en konkret forandring via en skadesreducerende indsats og/eller via kontinuerlig kontakt til projektet. De borgere, der har været en del af projektet i Aarhus, har blandt andet oplevet en positiv forandring i

deres hverdag i form af, at de har fået regelmæssige måltider og er blevet mindre socialt isolerede takket være fællesskabet på byggepladsen. Endvidere har projektet hjulpet en borger fra et liv på gaden til en mere stabil og tryk tilværelse med tilknytning til de offentlige systemer bl.a. sundhedssystemet. Derudover har flere af projektets deltagere på tværs af tilbuddene i Aarhus og København fået hjælp til at etablere/genetablere kontakt til fx læge, psykiatri eller jobcenter. Det er medarbejdernes oplevelse, at flere borgere i vid udstrækning allerede gør brug af eksisterende indsatser sideløbende med deltagelse i projekt UDENFOR. De eksisterende indsatser, som mange af borgerne i København har benyttet sig af sideløbende med projekt UDENFOR, har primært været akutte sundheds- og psykiatritilbud og andre lavtærskeltilbud. Gadeplansmedarbejderne har især brobygget mellem det udgående psykiatriteam og det udgående sundhedsteam, da mange af borgerne har haft behov for hjælp fra disse indsatser. I København er nogle af borgerne også blevet indlagt på psykiatrisk afsnit, hvor gadeplansmedarbejderne har besøgt dem og arbejdet på at være bindeled mellem borgeren, sundhedstilbuddet og pårørende.

6 Tid og helhedsorienterede indsatser er afgørende for at kunne hjælpe målgruppen

En del af formålet med FEAD er at drage læring af projekternes erfaringer i forhold til at tilbyde støtte og hjælp til de mest sårbare og udsatte borgere i fremtidige projekter med det formål at bekæmpe fattigdom og social udstødelse for målgruppen. I denne afsluttende evaluering er der således også fokus på at få udfoldet projektledernes og medarbejdernes læring og erfaringer fra projektperioden i forhold til de udfordringer, der har vist sig for at kunne yde støtte til målgruppen. Afsnittet belyser således samlet set undersøgelses-spørgsmål seks jf. afsnit 1.2.

I interviewene er ledere og medarbejdere spurgt ind til den vigtigste læring fra projektet, forbedringspotentialer samt gode råd til andre, der ønsker at hjælpe målgruppen. Det følgende afsnit formidler således projekternes egne læringsperspektiver og gode råd til andre projekter og aktører, der i fremtiden vil lave tilbud til målgruppen. Afsnittet er struktureret i de to temaer, som har vist sig at gælde på tværs af projekterne, og som derfor kan danne grundlag for generel læring. Temaerne relaterer sig til henholdsvis tidsperspektivet i projekterne samt erfaring med og fortsat behov for helhedsorienterede tilbud til målgruppen.

6.1 Tid er vigtig for løsninger og relationsarbejdet

Faktoren tid beskrives som en helt central faktor i flere af projekterne i forhold til at kunne yde støtte til målgruppen og være med til at skabe forandring hos borgerne. Tid handler om at have mere eller længere tid med borgerne, for at kunne hjælpe dem over en længere periode og om at følge støtten til dørs, som det fx gør sig gældende i projekt Trin-for-trin tilbage til job, hvor de 10 uger nogle gange opleves utilstrækkeligt i forhold til at kunne nå i mål med både at finde job og få alle borgernes papirer på plads. Tiden opleves i dette projekt utilstrækkelig, fordi nogle processer i det offentlige kan tage lang tid, fx kan det tage op til 6 uger at få et møde i stand på borgerens vegne i det offentlige system. For at kunne nå endnu længere med forandringsprocessen og efterlade borgeren et sted, hvor de kan stå mere selvstændigt i det danske system, kunne medarbejdere og ledere i projektet ønske sig at udvide den tidsmæssige horisont til fx 4-6 måneder. Hvis borgeren havde mulighed for at

blive i projektet i længere tid, ville det også i lederens optik være muligt at arbejde mere intensivt med borgerens boligforhold og måske etablere en form for udslusningstilbud mellem projektet og en fast bolig, som ville sikre stabilitet for borgeren efter de 10 uger. I projekt Trin-for-trin tilbage til job italesættes tid også som en afgørende faktor for at lykkes med relationsarbejdet i forhold til at opbygge tillid og tryghed for borgerne. Her fortæller medarbejderne, at det at skabe et trygt forandringsrum, hvor borgerne tør bede om hjælp og deltage i det sociale fælleskab, kræver tid. Især fordi målgruppen ikke nødvendigvis har tillid eller føler sig trygge fra starten. Relationsopbygningen kræver tid og tålmodighed, ligesom det kræver tid og tålmodighed at lykkes med papirarbejdet.

I projekt Hjemløse sårbare migranter i København fremhæves tid også som en vigtig faktor for relationsarbejdet og for muligheden for at hjælpe borgerne ind i og ud af projektet igen. En medarbejder i det opsøgende team beskriver, at det ofte kræver utrolig lang tid at vinde målgruppens tillid og få dem i tale og have lyst at modtage hjælp. Særligt gruppen af rumænske hjemløse og romaer oplever meget diskrimination og social udstødelse, hvorfor det kræver indsats og medarbejdere, der er vedholdende, fordi borgernes motivation for hjælp beror på den enkelte relation mellem borgere og medarbejder.

I projekt Omsorgscenteret Svalegangen, hvor et borgerforløb er rammesat til 14 dage, opleves tid også som en vigtig faktor, men her opleves den korte periode som en styrke. Til trods for, at 14 dage synes kort i forhold til at hjælpe borgeren godt videre, opleves den korte periode også gavnlig, fordi medarbejderne er nødt til at arbejde intensivt på at finde holdbare løsninger og bygge bro til andre tilbud og indsatser, som borgeren kan tilbydes efter opholdet. En afgørende forskel i denne sammenhæng er, at der generelt er flere tilbud og aktører til danske hjemløse og et velfærdssystem at trække på omkring omsorgscenteret. Dette gør, at Omsorgscenteret Svalegangen har flere handlemuligheder i relation til brobygning, end det gør sig gældende for fx de FEAD-støttede projekter, der er målrettet hjemløse migranter.

6.2 Helhedsorienteret hjælp og tværsektorielt samarbejde

Et andet centralt læringsperspektiv i flere af projekterne er fordelene ved og behovet for at tilbyde helhedsorienterede indsatser, der trækker på eller brobygger til andre aktører eller sektorer, der kan understøtte målgruppens problematikker på forskellig vis. Alle FEAD-projekternes målgrupper er borgere, der i kraft af deres hjemløshedssituation og forskellige belastende livsomstændigheder er socialt og økonomisk udsatte, samtidig med at mange af dem

har psykiske og somatiske helbredsrelaterede problematikker, de behøver hjælp til. Mange af borgerne har behov for skadesreducerende støtte eller behandling, hvilket kræver, at tilbuddet har et helhedsorienteret fokus på borgernes fysiske og mentale sundhed, eller kan samarbejde med andre aktører, der kan yde støtten hertil. Mange af borgerne har behov for hjælp til fx at mindske et højt stressniveau eller behandle fysiske skader eller ubehag, hvilket kan være første skridt, førend borgeren er parat til at modtage hjælp med henblik på at skabe positive vedvarende forandringer i tilværelsen.

Muligheden for at tilbyde en helhedsorienteret støtte fremhæves som helt centralt i projekterne, og særligt et øget fokus på fysisk og mental sundhed er centralt. I projekt Trin-for-trin tilbage til job opleves det, at mange af borgerne kunne have gavn af stressreducerende tiltag, fordi de ofte påbegynder i projektet efter en kaotisk periode på gaden. Forventningen er, at stressreducerende tiltag vil øge borgernes overskud til at søge og fastholde et arbejde. I projekt Hjemløse sårbare migranter i København er det tilsvarende erfaringen, at fokus på borgerens sundhedstilstand er essentiel og et vigtigt element i at kunne hjælpe borgeren videre. Her er særligt et godt samarbejde med sundhedsaktører vigtig, da målgruppen ikke har adgang til samme sundhedsydelser som etnisk danske udsatte. Derfor er et relationsbåret netværk til sundhedsvæsenet afgørende for at sikre borgeren behandling og hjælp i systemet. Det samme gør sig gældende for Omsorgscenteret Svalegangen, der har tæt samarbejde med mange aktører på sundhedsområdet, og her er erfaringen, at det gode, tætte samarbejde med hjemmesygeplejen i kommunerne, socialsygeplejersker og hospitalsafdelingerne er afgørende for at sikre borgerne en helhedsorienteret støtte, der både bringer dem godt videre til en mere stabil boligsituation, men også til en forbedret somatisk tilstand. Det tværsektorielle samarbejde på tværs af forskellige kommunale og regionale aktører er således centralt for at sikre, at borgeren ikke genindlægges og generelt står styrket psykisk og fysisk efter opholdet og er derfor et vigtigt element i indsatsen til målgruppen.

I forhold til borgernes generelle livsstil og forebyggelse af helbreds faktorer beskriver projekterne også betydningen af gode, nærende måltider. I projekt Hjemløse sårbare migranter i København ønskes der på sigt mulighed for at servere mad for borgerne. Dette ville kræve mange flere ressourcer, men det at kunne tilbyde både overnatning, rådgivning, skadesreduktion og måltider vil bidrage til et helhedsorienteret tilbud, der kan fremme borgernes generelle sundhedstilstand. Samtidig vil det øge borgernes livskvalitet, hvilket forventes at bidrage til at sænke konfliktniveauet og mindske den udadreagerende adfærd, der ofte følger med at leve en kaotisk og økonomisk trængt tilværelse på gaden.

7 Konklusion

De fire danske FEAD-projekter er iværksat som en del af EU 2020-initiativet om 'En europæisk platform mod fattigdom og social udstødelse'. Indeværende evaluering af de danske FEAD-støttede projekter skal bidrage til evalueringen af det samlede FEAD-program på tværs af EU-landene, og som skal belyse, hvorvidt programmet samlet set efterlever sit formål – at bidrage til at bekæmpe fattigdom og hjemløshed. Konklusionen på slutevalueringen af det danske FEAD-program er derfor udarbejdet med udgangspunkt i fem kriterier, der er opstillet for den samlede evaluering af EU-initiativet. I det følgende skitseres konklusionen på evalueringen af de danske FEAD-støttede projekter derfor med udgangspunkt i disse fem kriterier:

- *Effektivitet:* En vurdering af, hvor vellykket FEAD-projekterne har været med hensyn til at opnå deres mål.
- *Efficiens:* En vurdering af forholdet mellem de ressourcer, der bruges i indsatserne, og de forandringer indsatserne foranlediger.
- *Relevans:* En vurdering af sammenhængen mellem behov og problemer i samfundet og målene med projekterne.
- *Sammenhæng:* En vurdering af, hvor god sammenhængen er mellem de danske FEAD-projekter.
- *Værdien for EU:* En vurdering af EU-merværdien i form af de ændringer, som det med rimelighed kan hævdes skyldes de FEAD-finansierede indsatser snarere end andre faktorer.

Vurderingen af det danske FEAD-program i relation til de fem kriterier, skitseres i det følgende.

Effektivitet

Som belyst er alle de danske FEAD-projekter gennemført og afsluttet inden for den gældende projektperiode. Alle projekterne er lykkedes med at nå deres definerede målgrupper, og samlet set har de fire danske projekter nået mere end 3.000 unikke EU-borgere, hvor det samlede mål for det danske program var 1.400. Dertil har projekterne oplyst at have hjulpet mere end 35 % af borgerne videre til andre nationale indsatser.

For at sikre rekruttering af målgruppen for indsatserne er der løbende foretaget justeringer og tilpasninger i projekterne for at håndtere udefrakommende

udfordringer, fx som følge af covid-19. Et eksempel på dette er projekt *Trin-for-Trin tilbage til job*, som indledningsvist var tilrettelagt som afgrænsede forløb med fast optag. Her har man i projektperioden omlagt til løbende optag for at kunne imødekomme de udsving i målgruppen, som fulgte af lukningen af grænser i forbindelse med covid-19.

Alle de danske FEAD-støttede projekter har arbejdet opsøgende, hvor målgruppen færdes med henblik på at få skabt kontakt til borgere, man ellers ikke ville have fået kontakt til. Eksempler på dette er det udgående team i projekt *Hjemløse sårbare migranter i København* og det opsøgende arbejde i *Café UDENFOR* og via projekt *Locker Room*. Dertil har der i projekterne været fokus på fastholdelse, fx i form af bygning af egne boliger i *Café UDENFOR* og via projekt *Locker Room* samt i form af undervisningsforløb i projekt *Trin-for-Trin tilbage til job*.

På den baggrund er det overordnet set vurderingen, at de danske FEAD-projekter gennem opsøgende arbejde og fastholdelse i høj grad er lykkedes med at opnå deres formål.

Efficiens

Evalueringen viser overordnet set, at borgerne igennem de danske FEAD-støttede projekter i høj grad oplever at få hjælp til deres kerneudfordringer i form af fx hjemløshed, fysiske, psykiske og/eller somatiske udfordringer, misbrugsproblematikker og for de hjemløse migranter specifikt rettighedsproblematikker i relation til at kunne arbejde og opholde sig i landet. Dertil viser evalueringen, at projekterne er lykkedes med brobygning til andre aktiviteter. Den overordnede hensigt med FEAD-programmet er at fremme socialt udsatte borgeres deltagelse i sociale indsatser og styrke brobygningen mellem forskellige eksisterende tilbud, der kan bidrage til, at målgruppen opnår varige forbedringer af deres livssituation. Som evalueringen skitserer, er det lykkedes alle de danske FEAD-støttede projekter at efterleve målet om, at 35 % af borgerne efter deltagelse i projektet deltager i andre projekter eller modtager andre indsatser. Samlet set er det på den baggrund vurderingen, at forholdet mellem de ressourcer, der anvendes i projekterne, og de forandringer, projekterne har foranlediget, i høj grad er rimeligt.

Relevans

Målgruppen på tværs af de danske FEAD-støttede projekter er karakteriseret ved forskellige belastende livsomstændigheder. Den brede målgruppe for projekterne er karakteriseret ved at være borgere, der som følge af deres udsathed lever et kaotisk og ustabil liv og ofte med manglende mentalt overskud til at finde længerevarende løsninger for tilværelsen. Størstedelen af borgernes

kognitive ressourcer bruges som oftest på at sikre helt basale behov såsom et sted at overnatte, at finde mad og tage ophold steder, hvor de kan finde midlertidigt ro og er skærmet for kulde samt eventuel chikane fra omverdenen. At få opfyldt disse helt basale menneskelige behov er en grundlæggende forudsætning for, at borgerne kan finde ressourcer og skabe et overblik, der gør dem i stand til at tænke mere langsigtet end blot at overleve på daglig basis. Fælles for de fire danske FEAD-støttede projekter er, at de alle tilbyder borgerne grundlæggende opfyldelse af deres basale menneskelige behov for derefter igennem at etablere grundlaget for støtte til borgeren i at skabe en positiv forandring i eget liv og finde mere langsigtede og bæredygtige løsninger for deres tilværelse. Netop fordi de fire danske projekter søger at tilvejebringe de forudsætninger for en positiv forandring, borgerne ikke selv er i stand til, er det vurderingen, at der i de danske FEAD-støttede projekter er skabt en høj grad af sammenhæng mellem borgernes oplevede behov, håndtering af problemerne i samfundet omkring målgruppen og målene med projekterne.

Sammenhæng

Internt i projekterne er der en høj grad af sammenhæng mellem delelementer og aktiviteter i indsatserne. Eksempelvis er omdrejningspunktet i projekt *Hjemløse sårbare migranter i København* at give en helhedsorienteret hjælp ved både at tilbyde skærmet overnatning, yde rådgivning og vejledning og ved at tilbyde en sundhedsindsats, der skal sikre bedre adgang til sundhed. Tilsvarende er formålet med projekt *Trin-for-trin tilbage til job* igennem opsøgende gadeplanarbejde, sociale indsatser og rådgivning at tilbyde målgruppen deltagelse i et resocialiseringsprogram, hvor borgerne tilbydes overnatning, forplejning, rådgivning og kurser, som gør det muligt for dem at stabilisere og forbedre deres livssituation og at finde job.

En central læring i de danske FEAD-støttede projekter er endvidere fordelene ved og behovet for at tilbyde helhedsorienterede indsatser, der trækker på eller bygger bro til andre aktører eller sektorer, der kan imødekomme målgruppens problematikker på forskellig vis. Eksempelvis arbejder man på *Omsorgscenteret Svalegangen* med at etablere kontakt til borgerens hjemkommune med henblik på, at der iværksættes en social indsats efter endt ophold, samt med et psykosocialt efterværn, der kan understøtte borgeren i at stabilisere sin livssituation. I Projekt *UDENFOR* arbejder man tilsvarende med at etablere et fundament for yderligere hjælp og støtte ved at engagere borgerne i både arbejdsfællesskaber og sociale fællesskaber.

Samlet set er det vurderingen, at de danske FEAD-støttede projekter både internt og på tværs bidrager til at skabe sammenhæng for målgruppen. Dette ved internt at have blik for en helhedsorienteret og flerfacetteret indsats og

på tværs ved at være brobyggende til både eksisterende sociale- og sundhedsindsatser.

Værdien for EU

Samlet set er de fire danske FEAD-støttede projekter lykkedes med at nå grupper af de mest udsatte borgere, som ikke normalt nås gennem de eksisterende nationale indsatser. I projekt *Hjemløse sårbare migranter i København* har man hjulpet nødstedte udenlandske hjemløse, som har lovligt ophold, men som ikke har registrering i Danmark i form af CPR-nummer eller udlændingenummer, og som derfor har begrænset adgang til hjælp via det offentlige system. I projekt *UDENFOR* er man lykkedes med at hjælpe målgruppen af dårligt stillede gadesovere, som har ringe eller ingen tilknytning til kommunernes hjemløseindsats. På *Omsorgscenteret Svalegangen* tilbyder man pleje og restitution til borgere efter akut somatisk eller psykisk sygdom. I modsætning til øvrige tilbud til målgruppen tilknyttes borgerne sygeplejefaglige kompetencer, ligesom indsatsen kan rumme hjemløse med aktivt misbrug. Sidst men ikke mindst hjælper projekt *Trin-for-trin tilbage til job* borgere, der er kommet til København fra særligt østeuropæiske lande. Denne gruppe af hjemløse har lovligt ophold, men mangler sprogkunderskaber og viden om det danske system og den danske kultur. Denne målgruppe har typisk ingen sociale kontakter, ingen kontakt til det offentlige system og anvender ikke de eksisterende tilbud.

At projekterne hver især er lykkedes med at nå målgrupper, som ikke blev nået gennem de eksisterende tilbud og på den måde har udfyldt et indsatsrum, understøttes af det faktum, at alle projekterne efter FEAD-støttens ophør har modtaget national støtte til at videreføre aktiviteterne. På den baggrund er det vurderingen, at støtten gennem FEAD har bidraget til at nå nogle af de mest udsatte borgergrupper, som det i Danmark ikke tidligere har været muligt at nå og at hjælpe igennem de eksisterende indsatser.

Litteratur

- Andersen, D., Holtet, M.B., Weibjerg, L. & Eriksen, L.L. (2016): *Alkoholbehandling til socialt udsatte borgere*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Andrade, S.B. (2014). *Transition and Adaptation. Analysing the persistence of economic inequality in Denmark*. Faculty of Social Sciences, University of Copenhagen.
- Atkinson, A.B., Cantillon, B., Marlier, E. & Nolan, B. (2002): *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Benjaminsen, L. (2013): Policy review up-date: Results from the Housing First based Danish homelessness strategy. *European Journal of Homelessness* 7(2), 109-131.
- Benjaminsen, L. & Andrade, S.B. (2015) Testing a typology of homelessness across welfare regimes: An analysis of shelter use in Denmark compared to the US. *Housing Studies* 30(6), 858-876.
- Benjaminsen, L. & Lauritzen, H.H. (2015): *Hjemløshed i Danmark 2015*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L., Andrade, S.B., Andersen, D., Enemark, M.H. & Birkelund, J.F. (2016) *Familie-baggrund og social marginalisering i Danmark. En register-baseret kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L., Andrade, S.B. & Enemark, M.H. (2017): *Fællesskabsmålingen. En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L., Dyb, E. & O'Sullivan, E. (2009): The Governance of Homelessness in Liberal and Social Democratic Welfare Regimes: National Strategies and Models of Intervention. *European Journal of Homelessness*, 3. december.
- Davidsen, M., Juel, K., Pedersen, P.V. & Curtis, T. (2013): *Dødelighed blandt socialt udsatte i Danmark 2007-2012*. Rådet for Socialt Udsatte. Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet.

- Larsen, J.E. (2009): "Forståelser af begrebet social udsathed." I: P Brandt, B.L. Henriksen, K.B. Jensen & N.C. Rasmussen (red.): *Udsat for forståelse – en antologi om socialt udsatte*. København: Rådet or Socialt Udsatte
- Lindhardt, S. & Nyboe, J. (2013). *Socialt udsatte mennesker med alkoholmisbrug. Sociale indsatser, der virker*. Odense: Socialstyrelsen.
- Levitas, R. (2006): "The concept and measurement of social exclusion". Poverty and Social Exclusion in Britain. The Millennium Survey, Policy Press, Bristol, s.123-160.
- Zøllner, A.L. (2006): Når sammenhængen brister. *Ungdomsforskning* 2(5), 51-56.

VIVÉ